

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

IKÄIHMISTEN PALVELULINJAN LAADUN KEHITTÄMINEN ELÄMÄNPUUN TIETOJA HYÖDYNTÄMÄLLÄ

Terhi Koskinen

Opinnäytetyö
Marraskuu 2018
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Hyvinvointiteknologian koulutus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Hyvinvointiteknologian koulutus

KOSKINEN TERHI:

Ikäihmisten palvelulinjan laadun kehittäminen Elämänpuun tietoja hyödyntämällä

Opinnäytetyö 45 sivua, joista liitteitä 4 sivua
Marraskuu 2018

Tampereen strategian 2030 painopisteenä on, että hoivan ja hoidon lisäksi kotona asu-
mista tuetaan tuomalla elämään sisältöä kulttuurin, virikkeiden, käsillä tekemisen, esteet-
tisten elämysten ja ulkoilun avulla. Tampereen kaupungin Ikäihmisten palvelulinjan asi-
akkaiden ja asukkaiden käytössä on Elämänpuu -julistite, johon he kirjaavat itselleen tär-
keitä ja merkityksellisiä asioita ja tapahtumia elämästään. Tämän opinnäytetyön tavoit-
teena on kehittää Tampereen kaupungin Ikäihmisten palvelulinjan laatua Elämänpuiden
tietoja hyödyntämällä.

Opinnäytetyö toteutettiin sekä määrällisenä että laadullisena tutkimuksena. Tutkimuksen
aineisto kerättiin valokuvaamalla 124 kappaletta kotihoito ja asumispalveluiden asiakkai-
den ja asukkaiden täyttämiä Elämänpuuta sekä haastatteleamalla viittä vanhainkodin asu-
kasta. Valokuvista saadut tiedot teemoiteltiin Elämänpuun aihealueiden mukaisesti hyö-
dyntäen Excel -ohjelmaa. Haastatteluiden avoimista vastauksista otettiin suoria lainauk-
sia työhön. Elämänpuiden tietojen ja haastatteluiden perusteella kotihoidon ja asumispal-
veluiden asiakkaat ja asukkaat pitivät tärkeinä ja merkityksellisinä asioina läheisiä, liik-
kumista, luontoa ja muistoja sekä ihan tavallisia asioita. Yhdessä oloa ja terveyttä sekä
hyvää oloa toivotaan, halutaan ja siitä haaveillaan.

Opinnäytetyöhön kerätyt vastaukset vahvistavat, että tarvitaan Elämänpuiden kaltaista
tietoa asiakkaiden ja asukkaille merkityksellisestä ja tärkeistä asioista, jotta voidaan suun-
nitella ja toteuttaa erilaista virike- ja kulttuuriohjelmaa heidän toiveidensa mukaan. Saa-
duilla tuloksilla voidaan antaa suuntaa myös arkipäivän hoito- ja toimintakäytäntöihin
sekä virike- ja kulttuuritoiminnan suunnittelemiseen. Elämänpuun tietoja hyödyntämällä
voidaan kehittää Ikäihmisten palvelulinjan laatua vastaamaan entistä enemmän asiakkai-
den ja asukkaiden toiveita.

Asiasanat: elämänpuu, kotihoidon laatu, elämänlaatu, hoiva ja hoito

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Master's Degree in Wellbeing Technology

KOSKINEN TERHI:

The Development of Quality of Service Line for Senior Citizens Using the Information in the Trees of Life

Master's thesis 45 pages, appendices 4 pages
November 2018

The purpose was to determine the quality of the Service Line for Senior Citizens by utilizing the information collected into the Trees of Life. Both qualitative and quantitative methods were applied in the study. The data were collected by means of photographing 124 Trees of Life that home care and housing services customers had filled out and by interviewing five residents living in an old people's home. The findings of the Trees of Life were analyzed using Excel.

Based on the Trees of Life and the interviews the home care and housing services customers value their loved ones, mobility, nature, memories and just regular things. They wish for and dream about good health, well-being and being together. The results indicated that the Trees of Life confirm that this kind of knowledge about the issues that are meaningful and important to the customers is necessary for planning different recreational activities according to their wishes.

Overall, the study suggests that the Tree of Life can be used to give direction to the everyday nursing practices and to planning different daytime activities. The knowledge gained from the Trees of Life can be utilized for further developing the quality of the Service Line for Senior Citizens to better correspond to the wishes of the customers.

Key words: tree of life, quality of home care, quality of life, care and nurture

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	OPINNÄYTETYÖN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ. 7	
3	IKÄIHMISTEN PALVELULINJA	8
4	IKÄIHMISTEN PALVELULINJAN LAATUTEKIJÄT	11
	4.1 Vanhuspalvelulaki.....	11
	4.2 Kotihoito ja asumispalveluiden laatu	11
	4.3 Alueellinen kulttuurihyvintisuunnitelma	12
	4.4 Hoiva ja hoito.....	13
	4.5 Elämänlaatu	14
	4.6 Elämänpuu	16
	4.7 Teoriaa prosessin kehittämisestä.....	18
5	KOHDERYHMÄ JA AINEISTON HANKINTAMENETELMÄT.....	19
	5.1 Kohderyhmä	19
	5.2 Aineiston keruumenetelmät	20
	5.3 Aineiston analyysimenetelmä	20
6	TULOKSET	22
	6.1 Valokuvatut Elämänpuut asumismuodoittain.....	22
	6.2 Ikäihmisille tärkeät sekä merkittävät asiat	22
	6.3 Ikäihmisten pitämät ja mieluisat asiat	24
	6.4 Ikäihmisten toivomat, haluavat ja haaveilevat asiat.....	26
	6.5 Ikäihmisten pelot.....	27
	6.6 Ikäihmisten voinnista riippuvat toiminnot.....	28
	6.7 Ikäihmisten lempiruoat.....	29
	6.8 Haastattelun tuloksia	30
	6.9 Elämänpuun prosessikuvaus.....	30
7	POHDINTA	33
	7.1 Elämänpuun hyödyntäminen	33
	7.2 Ikäihmisille tärkeää ja merkityksellistä.....	34
	7.3 Elämänpuun käytön prosessikuvaus	36
	7.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus.....	37
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	38
	LÄHTEET	39
	LIITTEET.....	42
	Liite 1. Tampereen kaupungin Elämänpuu.....	42
	Liite 2. Asiakkaan täyttämä Elämänpuu.....	43

Liite 3. Tutkimustiedote	44
Liite 4. Suostumuslomake	45

1 JOHDANTO

Valtakunnallisesti vanhuspalvelulailla (980/2012) pyritään tukemaan ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista sekä lisätään mahdollisuuksia vaikuttaa palvelujen kehittämiseen. Myös uusi laatusuositus (2017) näkee ikäihmisen aina osallistujana ja toimijana, joka asettaa itse omat tavoitteensa ja valikoi kiinnostuksen kohteensa sekä toimintatapansa. Tampereen kaupungin strategian (2017) mukaan laadukkaasti toimivien asiakaslähtöisten palveluiden toteuttamisessa yhtenä keskeisenä arvona on yksilöllisyys, jonka tulisi tukea kuntalaisten hyvinvoinnin parantumista sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa suunnitteluun ja omaehtoiseen toimintaan eri yhteisöissä. Tampereen kaupungin kotihoidon laatukäsikirjan (2012) mukaan kotihoidon tarkoituksena on edistää, tukea ja hoitaa tamperelaisten terveyttä, psyykkistä hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta sekä valmiuksia sujuvaan arkeen ja kotona asumiseen.

Tampereen kaupungin Ikäihmisten palvelulinjan asiakkaat ovat kirjanneet itse tai toisen avustamana omaan Elämänpuuhunsa asioita, jotka he ovat kokeneet itselleen tärkeiksi ja merkityksellisiksi. Elämänpuuhun kirjoitetut asiat tulee huomioida, kun suunnitellaan ja kehitetään kotihoitoa ja asumispalveluiden toimintaa. (Tampereen kaupunki, 2017.)

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa ja ymmärrystä siitä, miten Elämänpuun tietoja voisi hyödyntää Tampereen kaupungin Ikäihmisten palvelulinjan toiminnan kehittämiseksi. Opinnäytetyön tarkoituksena on Elämänpuusta saadun tiedon perusteella kehittää Kotihoito ja asumispalveluiden laatua vastaamaan enemmän asiakkaiden toiveita ja tarpeita. Vastauksista saadun tiedon avulla tuotettua prosessikuvausta voidaan hyödyntää Ikäihmisten palvelulinjan laadun kehittämisessä.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Opinnäytetyön tavoitteena on parantaa Tampereen kaupungin Ikäihmisten palvelulinjan laatua vastaamaan enemmän asiakkaiden toiveita ja tarpeita. Lisäksi löytää kehittämisideoita laadun parantamiseen Tampereen kaupungin Ikäihmisten palvelulinjalla saatujen vastausten perusteella.

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa valokuvaamalla Tampereen kaupungin keski-alueen tehostetun palveluasumisen (Tpa) ja vanhainkodin asukkaiden sekä kotihoidon asiakkaiden ne asiat, jotka heidän Elämänpuuhunsa (ks. Liite 1) on kirjattu. Valokuvatuihin Elämänpuuihin (ks. Liite 2) kirjatut asiat kootaan Excel -taulukointia hyödyntämällä. Lisäksi viittä asukasta haastatteleamalla kerätään heiltä kokemuksia Elämänpuun käytöstä.

Opinnäytetyön tutkimustehtävät ovat:

1. Mitä asioita kotihoito ja asumispalveluiden asiakkaat kotihoidossa ja asukkaat vanhainkodissa ja tehostetussa palveluasumisessa ovat kokeneet itselleen tärkeiksi ja merkityksellisiksi.
2. Kehittää prosessikuvaus kuvamaan Elämänpuun käyttöä Ikäihmisten palvelulinjalla laadun kehittämiseksi.

3 IKÄIHMISTEN PALVELULINJA

Tampere – Sinulle paras -kaupunkistrategia 2030 on kaupungin ylin toimintaa ohjaava asiakirja, jossa on määritelty kaupungille visio ja sitä tarkentavat strategiset painotukset sekä kaupungin toimintatavat. Kaupunkistrategia luo pohjan koko kaupungin strategiselle johtamiselle ja kehittämiselle. Hyvinvointikertomuksella tarkennetaan kaupunkistrategian linjauksia ja asetetaan konkreettiset tavoitteet ja toimenpiteet, jotka konkretisoidaan ikäihmisten palvelulinjan ydinprosessissa. Kaupunkistrategian ja toimintasuunnitelmien tavoitteet sisällytetään palvelusopimuksiin, joilla ohjataan palvelujen tuottamista. (Tampereen kaupunki, Palvelu- ja vuosisuunnitelma, 2017.)

Ikäihmisten ydinprosessin toiminnan ja talouden tavoitteiden toteutumista seurataan ja siitä raportoidaan lautakunnalle. Seurantaraportti sisältää talouden raportoinnin lisäksi palvelusopimusten laatutavoitteiden seurannan. Palvelusopimukset ovat tärkein palvelujen hankintaa ohjaava elementti. Valvontaa ohjaa lainsäädäntö, jonka tavoitteena on taata kuntalaisten perusoikeuksien toteutuminen, palvelujen laadun varmistaminen ja lisääminen sekä laatuerojen hallinta. Näillä taataan kuntalaisille hyvä, yksilöllinen ja oikea-aikainen palvelu. Valvontaa toteutetaan valvontasuunnitelman mukaisesti, jossa kuntalaisen kuuleminen on tärkeänä osana. Asiakkailta saatu palaute ohjaa valvonnan suuntaamista ja on merkittävä osa laadunhallintaa. Ikäihmisten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja perusoikeuksien toteutumista edistää, valvoo ja seuraa sekä selvittää vanhusasiamiehet ja valvontakoordinaattori. He vastaavat yhdessä palvelujen laadun valvonnan toteutumisesta ja asianmukaisesta raportoinnista. (Suunnitelma ikääntyneen väestön tueksi 2017.)

Tampereen strategian 2030 painopisteenä on, että hoivan ja hoidon lisäksi kotona asumista tuetaan tuomalla elämään sisältöä kulttuurin, virikkeiden, käsillä tekemisen, esteettisten elämysten ja ulkoilun avulla. Tampereen kaupungin strategisena tavoitteena on ennaltaehkäisevillä ja kuntouttavilla palveluilla sekä kotiin annettavalla ympärivuorokautisella hoidolla varmistaa mahdollisimman monen ikäihmisen turvallinen kotona asuminen. Laadukkaasti toimivien asiakaslähtöisten palveluiden toteuttamisessa keskeisinä arvoina ovat yksilöllisyys, yhdenvertaisuus, eettisyys ja yhdessä tekeminen. Lisäksi tulisi tukea kuntalaisten hyvinvoinnin parantamista sekä mahdollistaa heidän osallistuminen suunnitteluun ja omaehtoiseen toimintaan eri yhteisöissä. (Tampereen kaupungin kotihoidon kriteerit, palvelu- ja vuosisuunnitelma, 2017.)

Tampereen kaupungin hyvinvoinnin palvelualueen tehtävänä on järjestää muun muassa lakisääteiset ja kunnan päättämät sosiaali- ja terveyspalvelut, kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut sekä näihin liittyvät tuki- ja kehittämispalvelut, niiden valvonta sekä ohjaus. Ikäihmisten palvelulinja kuuluu avo- ja asumispalveluiden organisaatioon. Sen tehtävänä on edistää, tukea ja hoitaa kaikenikäisten tamperelaisten terveyttä, psyykkistä hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta sekä valmiuksia sujuvaan arkeen ja kotona asumiseen. Asiakstarpeet määrittelevät tuotettavat palvelut ja myös turvaavat asiakkaan osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuden. Palveluilla edistetään eri elämäntilanteissa olevien asiakkaiden kokemaa elämänlaatua. (Hyvinvoinnin palvelualueen toimintasääntö, 15.12.2017.)

Ikäihmisten palvelulinjan palveluihin sisältyvät Tampereen kaupungin Sosiaali- ja terveyslautakunnan palvelu- ja hoitosuunnitelman (2017) mukaan vanhusten ympärivuorokautinen hoito (tehostettu palveluasuminen ja vanhainkotihoito) ja kotona asumista tukevat palvelut. Kotona asumista tukevilla palveluilla tuetaan ikäihmisen omaa elämää ja toimintakykyä sekä autetaan häntä ohjaamaan itse elämäänsä hänen omassa asuinympäristössään. Toimintakyvyn aletessa niin, ettei ikäihmisen ole mahdollista asua omassa kodissaan, on mahdollista siirtyä ympärivuorokautisen hoidon pariin. (Tampereen kaupunki, Palvelu- ja vuosisuunnitelma, 2017.)

Tampereen kaupungin sisäisen tarkastuksen toimintasääntö edellyttää toiminnan olevan laadukasta, jota kehitetään jatkuvasti. Sisäinen tarkastus on oikeutettu käyttämään mainintaa ”Noudatetaan sisäisen tarkastuksen kansainvälisiä ammattistandardeja”. Tampereen kaupungin sisäinen tarkastus on riippumatonta ja objektiivista arviointi- ja varmistus- sekä konsultointitoimintaa, joilla tuetaan kaupungin toiminnan tuloksellisuutta, omaisuuden turvaamista, lainmukaisuutta ja eettisyyttä sekä johtamisessa ja päätöksenteossa käytettävän tiedon oikeellisuutta ja riittävyyttä. Sisäisellä tarkastuksella edistetään hyvän johtamis- ja hallintotavan ja sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan kehittymistä. (Tampereen kaupunki, sisäisen tarkastuksen toimintasääntö 4.9.2017.)

Tampereen kaupunki on mukana TampereSenior -ohjelmassa, jossa etsitään keinoja varmistaa ikäihmisille tyytyväinen ja onnellinen elämä. Sen yhtenä kärkihankkeena on muun muassa kehittää ikäihmisten kotihoitoa. Ravitsemustilan seurannan ja vajaaravitsemuksen ennaltaehkäisy ja neuvonta nähdään myös hankkeissa tärkeiksi, kun ikääntyessä vajaaravitsemuksen riski lisääntyy. Kulttuurin ja sivistyksen puolen huolenaiheeksi koetaan taide- ja kulttuuripalvelujen tasavertainen saatavuus eri väestöryhmissä. Myös alueellisen

kulttuurihyvinvointisuunnitelman hyödyntäminen ikäihmisten osallistumis- ja harrastamismahdollisuuksien lisäämiseksi olisi huomioitava. (TampereSenior -ohjelma, Tampereen kaupunki, 10.2.2017.)

4 IKÄIHMISTEN PALVELULINJAN LAATUTEKIJÄT

4.1 Vanhuspalvelulaki

Vanhuspalvelulain eli lain ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisen ja iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluiden (980/2012) tavoitteina on tukea ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista sekä lisätä mahdollisuuksia vaikuttaa palvelujen kehittämiseen. Lisäksi lailla halutaan parantaa iäkkäiden henkilöiden mahdollisuutta saada laadukkaita palveluita sekä vaikuttaa palvelujensa sisältöön ja toteuttamiseen. (Iäkkäiden palvelut, Kuntaliitto, 3.2.2017.)

Uudella laatusuosituksella (26.6.2017) Suomen Kuntaliitto ja Sosiaali- ja terveysministeriö kannustaa taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä palvelujärjestelmän rakentamiseen sekä mahdollisimman toimintakykyisen ikääntymisen turvaamiseen. Ikäihmisten itsemääräämisoikeuden ja omatoimisuuden tukeminen ja lisääminen, palvelun parantaminen sekä henkilöstön työn kehittäminen ja vahvistaminen ovat suosituksen lähtökohtana. Laatusuosituksessa kirjoitetaan, että iäkkäillä ihmisillä pitää iästä ja toimintakyvystä huolimatta olla mahdollisuus elää omanlaistaan hyvää elämää omissa yhteisöissään. Tällä tarkoitetaan laajasti hyvän elämänlaadun, itsemääräämisoikeuden ja toimivan arjen turvaamisesta. Ikäihminen on aina oleva osallistuja ja toimija, omien voimavarojensa mukaisesti, joka asettaa itse omat tavoitteensa, valikoi kiinnostuksen kohteensa ja toimintatapansa sekä arvioi omaa toimintaansa. (Laatusuositus 2017–2019.)

4.2 Kotihoito ja asumispalveluiden laatu

Tampereen kaupungin Ikäihmisten palvelulinjan ydinprosessin toiminnan ja tavoitteiden toteutumista seurataan jatkuvasti. Seurantaraportti sisältää talousarvion toteutumisvertailun lisäksi myös palvelusopimusten laatutavoitteiden seurannan ja toiminnan painopisteet ja olennaiset muutokset sekä ydinprosessikohtaisen hyvinvointisuunnitelman toimenpiteiden toteutumisen seurannan. (Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi, 12.9.2016.)

Asiakastyytyväisyyttä ikäihmisten palveluihin mitataan säännöllisesti. Vuonna 2017 kotihoidon asiakkaille tehtiin laaja lomakekysely, jossa palvelujen arvosana oli 3,9 (asteikolla 1–5). Kotihoidolla koetaan olevan vaikutusta yksinäisyyden kokemukseen muun muassa ulkoilu- ja saattoseuran saamisella sekä kotihoidon pidemmällä vierailuajalla. Tehostetun palveluasumisen asiakkaille kyselyt toteutetaan haastatteluilla. Asiakastyytyväisyyskyselyn vastausprosentti oli vuonna 2017 32,1%. Vastanneista 87 % oli tyytyväisiä järjestettyyn ohjelmaan ja toimintaan omassa yksikössään, vastanneista 15 asukasta ei ollut osannut vastata kysymykseen. Ohjelmien osalta musiikki- ja laulutuokiot sekä kuntosali saivat kiitosta, vaikkakin niitä toivotaan järjestettävän useammin. Ulkoilun ja henkilökunnan ajan vähäisyys aiheutti eniten tyytymättömyyttä asukkaissa. Asuinympäristö koetaan viihtyisäksi, siistiksi ja turvalliseksi. Kyselyjen tuloksia käytetään niin toiminnan kuin sopimusten laatumittareina. Asiakastyytyväisyyden mittaamisen haasteita ovat esimerkiksi asiakkaan korkea ikä sekä muistisairaudet. (Kotihoidon asiakastyytyväisyys selvitys 2017.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksessa Koettu hoidon laatu asiakkaan näkökulmasta (ASLA) selvisi, että joka kolmas kotihoidon asiakas kokee olevansa paljon yksin, vaikka ei haluaisi ja ympärivuorokautisessa hoidossa olevat kokevat vähemmän yksinoloa kuin kotihoidossa. Yksinäiseksi itsensä tutkimuksen mukaan kokee joka viides asiakas. Asiakkaista yli puolet kokevat, että heidän elämässään olisi tilaa vielä uusille ihmissuhteille. Turvalliseksi nykyisen asuinpaikkansa tuntee kaksi kolmesta tutkimuksen asiakkaasta. Asiakkaista kaksi viidestä kokee voivansa tehdä asioita, joista pitää. (Alatalo, Vainio, Vilkkonen & Sarivaara, THL, Iäkkäiden ihmisten kokemus hoidosta ja palvelusta, 26.5.2016.)

4.3 Alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma

Pirkanmaan alueellinen hyvinvointisuunnitelman tavoitteena on mahdollistaa kulttuuristen oikeuksien toteutuminen kaikille pirkanmaalaisille ja kaventaa siten hyvinvointi- ja terveyseroja. Suunnitelma näkee tärkeäksi kulttuuristen oikeuksien toteutumisen erityisesti niillä, joilla on fyysisesti, psyykkisesti, sosiaalisesti, kielellisesti sekä maantieteellisesti rajoittunutta päästä näiden palvelujen pariin. Kaikilla tulee olla yhdenvertainen mahdollisuus osallistua kulttuuri- ja taidepalveluihin sekä kehittää ja toteuttaa niin itseään kuin yhteisöään taiteen ja kulttuurin keinoin. Ihminen ja hänen osallisuutensa taiteeseen

ja kulttuuriin pitää olla keskiössä kulttuurihyvinvointia edistävässä toiminnassa. Suosituksen mukaan jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus osallistua vähintään 100 minuuttia viikossa taiteeseen ja kulttuuriin. Alueellisen hyvinvointisuunnitelman mukaan Elämänpuu tulisi kirjata asiakkaan palvelu- hoitosuunnitelmaan. Päätöksenteon puolella on alueellisessa kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa myös kirjattu asian kuuluvan asiakasohjauksen toimintasuunnitelmaan, jossa seurataan lisäksi Elämänpuun käyttöastetta ja yli 65 -vuotiaiden osallistumisen määrää taiteeseen ja kulttuuriin. (Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma, 31.3.2017.)

4.4 Hoiva ja hoito

Välittäminen on Räsänen (2011) väitöskirjan lähtökohta, kun hän kirjoittaa hoivasta antajan näkökulmasta. Arjen keskellä hoitaja tarvitsee tietoa vanhuksen moninaisista ja vaihtelevista tarpeista sekä voimavaroista. Lisäksi hoitaja toteuttaa inhimillisiä välittämisen, huolehtimisen, huolenpidon, hoitamisen ja vastuun oton tehtäviä. Hoidon tavoitteena on Räsänen (2011) mukaan terveen tai sairaan ihmisen terveyden edistäminen ja säilyttäminen, sairaanhoito ja myös hyvä kuoleman hoito, joiden saavuttamiseksi hoito on konkreettista hoitoa, hoivaamista ja huolenpitoa. Hoitotyön ystävällinen ja hyvántahtoinen hoitaja merkitsee paljon hoidettavan elämälle ja elämänlaadulle, ja käyttää myös näitä ominaisuuksiaan toisen ihmisen hyväksi konkreettisina auttamisen tapoina ja kokonaistilanteen tiedostamisena. Ikääntyneiden hoitotyössä kokonaisvaltaisuuden ja elämänlaadun perusta on ihmisläheisyydessä, joka toteutuu, kun hoidettavalle annetaan riittävästi aikaa, häntä arvostetaan ja hoidossa ei ole hyvinvointia heikentäviä tai inhimillisesti nöyryyttäviä piirteitä. (Räsänen, 2011, 33–37).

Gerontologisessa hoitotyössä terveys nähdään tasapainona yksilön resurssien ja hänen tavoitteidensa sekä sosiaalisen ja fyysisen ympäristön välillä, johon voidaan vaikuttaa sekä hoitotyön keinoin, että yksilön omien aktiivisten valintojen kautta. (Lyyra & Tiikkainen, 2009.) Gerontologisella hoitotyöllä voidaan Räsänen (2011, 41–42) mukaan tukea vanhuksen omaa elämänhallintaa. Vanhuksen on kuitenkin hyväksyttävä auttamisen vastaanottaminen, jota vaikeuttavat hänen kokemansa ahdistus, pelko ja turvattomuus. Hoitajalla on mahdollisuus tukea, suojella ja vahvistaa tunne-, arvo- ja ajatusmaailmaa vanhuksen aiemman elämäntyylin mukaisesti. Elämänhallintaa vahvistetaan mielekkäällä ajanviet-

teellä. Gerontologiseen hoitotyöhön kuuluu myös kuolevan vanhuksen hoitotyö. Tarhonen (2013, 6–7) kirjoittaa pro gradu -tutkielmassaan hoitajien valmiudesta keskustella kuolemaan liittyvistä asioista ja vanhuksen halun puhua lähestyvistä kuolemasta, riippuvan omista asenteista, osaamisesta ja kulttuuritekijöistä. Tarhonen (2013, 7) mainitsee vielä Molanderin ja Peräkylän (2000) tutkimuksesta, jossa todetaan, ettei iäkkäiden kuolema ole samanarvoista silloin, kun kuoleminen on pitkäkestoista. Ikääntynyt jää ilman varsinaista loppuelämän hoitoa, kun ympäristö tottuu iäkkään ihmisen hauraaseen olemukseen elämän ja kuoleman välimaastossa.

4.5 Elämänlaatu

Elämänlaadusta puhutaan entistä enemmän toimintakyvyn, terveyden ja voimavarojen rinnalla. Elämänlaadulle ei ole yksittäistä määritelmää, koska se merkitsee jokaiselle ihmiselle eri asioita. Luoma (2009) näkee elämänlaadun kokonaisuutena, johon kuuluvat terveys, elämän mielekkyys, aineellinen hyvinvointi, sosiaaliset suhteet, tyytyväisyys, viihtyisä elinympäristö, hengelliset kysymykset, suhtautuminen omaan toimintakykyyn sekä hoitoon ja palveluihin. Luoma (2009) siteeraa Powel Lawtonia, jonka mukaan yksilön omien valintojen ja toiminnan ja ympäristön suomien edellytysten välillä tulee vallita tasapaino ja näin elämänlaatu ymmärretään käsitteenä, joka muotoutuu yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Elämänlaatu ei ole ainoastaan terveyttä tai psykistä hyvinvointia, vaan se määrittyy ihmisen omassa kulttuurissa ja sosiaalisessa ympäristössä. (Luoma, 2009, 74.)

Kotihoidon asiakkailta, jotka selviytyvät kohtalaisen itsenäisesti, kokevat elämänlaatunsa korkeaksi. Räsänen (2011, 48–49) mainitsee Vaarama ja Tiit 2008 Care Keys -projektista, jossa kotihoidon asiakkaiden elämänlaatua huononsivat akuutit sairaudet, toimintakyvyn ja asumiseen liittyvät vaikeudet, osallistumisen mahdollisuuksien rajoitteet sekä läheisten omaisten puute. Myönteisinä asioina elämänlaadulle olivat positiivinen asenne omaan ikääntymiseen ja tyytyväisyys kotihoidon palveluun, etenkin kun asiakas koki sen vastaavan tarpeitaan. Hygienian hyvä taso, kodin siisteys, oman tyylinen pukeutuminen ja vuorokausirytmisi sekä hoitohenkilökunnan ymmärtävä suhtautuminen olivat tutkimuksen mukaan keskeisiä tekijöitä hyvälle hoivalle.

Pitkäaikaishoidossa olevien vanhusten elämänlaatua voidaan jakaa neljään kokonaisuuteen: itsetunto, ympäristö, ihmissuhteet ja merkitykselliset aktiviteetit. Itsetunto joutuu koetukselle terveyden ja toimintakyvyn heiketessä, siihen kuuluvat myös toisten voimavarat ja toiminnan vajeet, yksityisyys, ulkonäkö sekä henkilökunnan suhtautuminen. Ruoka, vaatteet ja heräämisaika aamulla ovat omista valinnoista tärkeimpiä. Ihmissuhteisiin kuuluvat vuorovaikutus, suhteet toisiin asukkaisiin ja perheeseen. Aktiviteetteina merkityksellisiä olivat arjen askareet, yhteisön tapahtumat ja hengelliset tilaisuudet. (Räsänen, 2011, 48–49.)

Muistisairaat ovat kykeneviä arvioimaan omaa elämänlaatuaan, kuten Stolt, M., Koskeniemi, J., Katajisto, J., Hupli, M., Jartti L., Suhonen, R. ja Leino-Kilpi, H. (2015) kirjoittavat tutkimusten osoittaneen. Ympäri vuorokautisessa hoidossa olevien muistisairaiden ihmisten elämänlaatu on heikompaa Stolt ym. (2015) mukaan, mihin on yhteydessä masennus, heikko toimintakyky ja heikko kognitiivinen toiminta. Pienellä ja kodikkaalla hoitoympäristöllä heidän elämänlaatuaan voidaan kohentaa. Elämänlaatua voidaan muistisairailta ihmisillä kohentaa tehokkaasti myös lääkkeettömillä interventioilla, kuten eläinten läsnäololla, muisteluterapialla, tarinan kerronnalla. Lisäksi elämänlaatua parantavat sekä käytösoireita lieventävät ja vähentävät hoitohenkilökunnalle järjestettävä kommunikointitaitojen lisäkoulutus ja ihmisiä monipuolisesti huomioiva hoito-ote ja hoitoympäristö. (Stolt ym. 2015, 63.)

Elämäkulun perspektiivistä katsottaessa, kuten Jyrkämä (2013) kirjoittaa, eri tilanteissa vanheneva ihminen tunnistetaan ja tunnustetaan elämäkulkuihin, oman elämänsä historiaan, oman linkittyneeseen elämänsä, rajansa, mahdollisuutensa sekä oman tulevaisuutensa omaavana yksilönä antaen ja luoden mahdollisuuksia näitä koskevaan pohdintaan, reflektioon. Ylä-Outisen (2012, 29–30) mukaan rakenteet rajoittavat ja määräävät ihmisten toimintaa, mutta myös ohjaavat ja luovat toimintamahdollisuuksia. Toimijuudessa ihmiset tekevät valintoja tilanteen ja sosiaaliskulttuuristen olosuhteiden mahdollisuuksien ja asetamien ehtojen mukaan, jossa ovat mukana ikäihmiset sekä työntekijät. Toimijuuden näkökulmasta hyvä vanhuus voisi olla arjen elämisen ja sen eri tilanteiden tuomia tyytyväisyyden, ilon, onnen ja myönteisyyden tuntemuksia, jotka eivät ole kuitenkaan pysyviä, vaan tilanteellisia, muuttuvia ja dynaamisia. Voidaan puhua hyvästä tai suotuisasta vanhenemisesta, kun osaaminen, kykeneminen, haluaminen, täytyminen, voiminen ja tunteminen ovat jollain tapaa sopuosinnussa ikääntyvän ihmisen arjessa. (Jyrkämä, 2013, 425.)

Ylä-Outinen (2012, 30) pitää olennaisena vanhenevan ihmisen pitämistä toimivana subjektina toiminnan kohteena olemisen sijasta.

4.6 Elämänpuu

Elämän henkilökohtainen historia on Ylilahden (2008) mukaan kertojan oman elämän piiriin kuuluvaa elämäkulullista tietoa, jossa menneen elämän tapahtumat ja kokemukset ovat läsnä elämässä muistoina, kertomuksina ja tuntemuksina. Ylilahti (2008) kuvaa muistelemista myös niin sosiaalisena tapahtumana, että omaelämäkerrallisiin muistoihin saatetaan sijoittaa enemmän yhteisöllisiä kuin varsinaisesti muistelijan itsensä kokemia tapahtumia. Historia jäsentyy siis nykytiedon valossa, itsestämme saama uusi tieto alkaa määrittää menneisyyttä ja etsimme menneisyydestä asiaan viittaavia ja niitä tukevia tapahtumia. Omaelämäkerta koostuu niistä muistoista, joita ihminen sattuu muistamaan, jotka hän haluaa muistaa ja niistä, jotka muistuvat mieleen, vaikka ei haluaisikaan. Kertominen on sisäinen prosessi, jossa asiat saavat merkityksensä ja kiinnittyvät kokijan omaksi eräänlaiseksi henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi, jolloin omaelämäkerrallinen ilmaisu on enemmän aktiivista toimintaa kuin jo tiedetyn toistamista. (Ylilahti, 2008.)

Tampereella kehitettyä ja käytössä olevaa Elämänpuuta (liite 1) oli suunnittelemassa työryhmä, jossa oli edustajia Tampereen kaupungin eri organisaatioista, kuten avo- ja asumispalveluista, sairaala- ja kuntoutuspalveluista, kulttuuripalveluista sekä asiakasohjauksesta. Tavoitteena on ollut kehittää työväline, jolla saadaan kerättyä tietoa asiakkaasta, kun hänelle tehdään palvelu- ja hoitosuunnitelmaa. Usein etenkin ympärivuorokautiseen hoitoon tullessaan asiakkaan muisti ja ilmaisukyky ovat asiakkaalla jo heikentyneet ja tiedon kerääminen on hankalaa. Toiveena on, että Elämäpuu siirtyisi asiakkaan mukana asuinpaikasta toiseen, esimerkiksi kotoa muutettaessa ympärivuorokautiseen asumisyksikköön. Työryhmä on selvittänyt Elämänpuun liittämistä kuvana Pegasos -tietojärjestelmään, mutta toistaiseksi siinä ei olla onnistuttu. Tällä hetkellä asiat voidaan kirjata Pegasokseen vain tekstimuodossa. Kun asiat on kirjattu asiakkaan palvelu- ja hoitosuunnitelmaan, on hoitoyksikkö velvollinen toimimaan sen mukaisesti ja seuraamaan niiden toteutumista. (Kaurahalme, 2017.)

Elämänpuun ohjeen mukaan se on työväline asiakassuhteen syventämiseen, jolla lisätään asiakkaan ymmärtämistä, kun asiakkaan/asukkaan toiveet ja tarpeet tehdään näkyviksi.

Asiakaslähtöisempään yhteistyöhön päästään, kun Elämäpuun täyttämistä ja niissä esiin tulevia asioita otetaan osaksi arkea. Samalla asiakkaan voimavarat ja mielihalut sanoitetaan ja saadaan näkyviksi. Kotihoidon kartoituskäynnillä asiakasohjaaja esittelee Elämänpuun asiakkaalle, jolloin tietoja voidaan jo merkitä julisteeseen. Tarkoitus on, että myös omaiset voivat täyttää julistetta asiakkaan kanssa tai hän voi sitä tehdä itsenäisesti. Elämänpuuta voidaan täyttää palveluiden piirissä ollessa ja täydentää tarvittaessa. (Elämänpuun ohje henkilökunnalle).

Elämänpuun käyttö parantaa tehostetussa palveluasumisessa asuvan elämänlaatua toteavat Asunta ja Koskela (2012) opinnäytetyössään. Heidän opinnäytetyössään oli piirretty jokaiselle asukkaalle omanlainen Elämänpuu. Elämänpuun tekeminen yhdessä asukkaan, läheisen ja hoitajan kanssa parantaa sekä vuorovaikutusta että heidän yhteistyötään. Asukkailla oli ollut nykyhetken sekä läheisten ihmissuhteiden hahmottaminen vaikeaa, kuitenkin asukkaat kokivat elämänpuun tekemisen mielekkäänä, muisteluhetket koettiin virikkeellisinä ja oman elämänhistorian kertominen koettiin innostavan ja parantavan asukkaan aktiivisuutta ja yhteisöllisyyden tunnetta. (Asunta & Koskela, 2012.)

Elämänpuun käyttö antaa Asunnan ja Koskelan (2012) mielestä henkilökunnalle tietoa asukkaan elämänhistoriasta, perheenjäsenistä ja läheisistä ihmisistä sekä tietoa, millainen asukas on ollut aiemmin. Hoitohenkilökunta ymmärtää paremmin asukkaan käyttäytymistä ja tuntee hänen tottumuksiaan paremmin, millä koettiin lisättävän asukkaan turvallisuudentunnetta. Elämänpuun tekemisen koettiin nopeuttavan asiakkaaseen tutustumista ja sen olevan hyvä työväline asukkaaseen tutustumisessa. Lisäksi sen koettiin lähentävän hoitohenkilökuntaa myös asukkaan omaisiin. Henkilökunnalla tulee olla erityistä herkkyyttä ja tilannetajua huomioida muisteluhetkien ilmapiiri, asukkaiden tunnetilat ja kokemukset. Opinnäytetyön mukaan elämänpuutyöskentelyssä ei tarvita erityisiä välineitä, vaan aikaa keskusteluun mukavassa ja rauhallisessa ympäristössä. Haasteeksi koettiin hoitohenkilökunnan riittävän ajan sekä resurssin järjestäminen. (Asunta & Koskela, 2012.)

4.7 Teoriaa prosessin kehittämistä

Kehittäminen tähtää aina muutokseen, jolla tavoitellaan jotakin parempaa tai tehokkaampaa kuin aikaisemmat toimintatavat. Toikko ja Rantanen (2009) kirjoittavat, että muutoksen suunta on kohti tulevaa, jolloin asiantilat voivat muuttua määrällisesti, laadullisesti tai rakenteellisesti. Kehittämisteeman ajankohtaisuus vaikuttaa myös olennaisesti kehittämistoiminnan merkittävyyteen. Kehittämistoiminta on konkreettista tekemistä, jossa toimintatavat korostavat aidoissa ympäristöissä tapahtuvaa kehittämistä. Se edellyttää kartoitusta siitä, millaista asioiden tilaa kukin toimija tavoittelee. Kehittämistoiminnalla pyritään johonkin tavoitteeseen, joka pyritään määrittelemään mahdollisimman tarkasti. Tulos tulisi olla havaittavissa, mitattavissa ja laskettavissa. Kehittämistoiminta on sosiaalinen prosessi, jossa kuvataan kaikki keskeiset toimijatahot ja heidän taustaryhmänsä sekä niiden suhde koko yhteisöön. Tällöin on kuvattu, millaisessa ympäristössä kehittäminen toteutetaan. Kehittäminen on avoin prosessi, jossa tavoitteita ja tuloksia ei tiedä etukäteen, vaan ne määritellään yhteisen prosessin aikana. (Toikko & Rantanen, 2009.)

Osallistaminen on mahdollisuuksien tarjoamista. Osallistaminen korostaa toisaalta toimijoiden subjektiivutta, mutta toisaalta siihen liittyy ulkoapäin vaikuttaminen ja objektivointi, jossa joku osallistaa henkilöä. Toimijoita ohjataan, opastetaan ja jopa pakotetaan osallistumaan. Osallistuminen on mahdollisuuksien hyödyntämistä. Osallistavassa kehittämistoiminnassa pyritään laajaan dialogiin, jolloin toisilta pyritään oppimaan ja heistä ollaan kiinnostuneita. Yhteisön kaikkien jäsenten osallistumista pidetään keskeisenä kehittämisen ehtona. Toimijoiden osallistumisella voidaan loiventaa muutosvastarintaa organisaatioiden kehittämisessä. (Toikko & Rantanen, 2009.)

Toikko ja Rantanen (2009) siteeraavat John Kotteria (2002), jonka mukaan kehittäminen perustuu tunteisiin ja kokemuksiin. Tällöin kehittäminen etenee asioiden näkemisen kautta kohti tunteita ja vasta sen jälkeen kehittäminen konkretisoituu muutokseksi. Käyttäjien ja toimijoiden osallistuminen toimintaan henkilökohtaisen ajatuksen, kokemuksen tai näkemyksen perusteella on eduksi kehittämiselle. Arviointi on kehittämisprosessin kohta, jossa kehittämisen perustelua, organisointia ja toteutusta puntaroidaan. Prosessiarviointi tuo näkyviin sen, että kehittämistoiminnan tavoitteet ja keskeiset toimintatavat voivat muuttua toiminnan kuluessa. Arviointi tuottaa myös tietoa kehitettävästä asiasta. (Toikko & Rantanen, 2009.)

5 KOHDERYHMÄ JA AINEISTON HANKINTAMENETELMÄT

5.1 Kohderyhmä

Opinnäytetyön kohderyhmänä ovat Tampereen kaupungin Kotihoito ja asumispalveluiden keskustan alueen kotihoidon asiakkaat sekä asukkaat tehostetusta palveluasumisesta sekä vanhankodista. Asukkaat ja asiakkaat ovat kirjoittaneet itse tai hoitajan, ystävän tai omaisen avustuksella Elämänpuuhun kokemuksiaan elämän vaiheita ja asioita, jotka he ovat kokeneet itselleen tärkeiksi ja merkityksellisiksi. Tässä opinnäytetyössä nämä asiakkaiden ja asukkaiden Elämänpuuhun kirjatut asiat on kartoitettu valokuvaamalla ja selvitetty niistä asiakkaille tärkeitä ja merkittäviä asioita. Valokuvaamisen lisäksi on haastateltu viittä vanhainkodin asukasta kyselemällä kokemuksia Elämänpuun käytöstä.

Koukkuniemen vanhainkodin ja tehostetun palveluasumisen osastoilla Elämänpuuiden kuvaamisesta sovin puhelimitse ensin osastohoitajien kanssa. He opastivat ottamaan yhteyttä kunkin osaston tai ryhmäkodin kulttuuri- tai virikeohjaajaan, jonka kanssa kierimme eri asukkaiden huoneissa valokuvaamassa. Kulttuuri- ja virikeohjaajat tunsivat asukkaat ennestään ja he pystyivät valikoimaan asukkaista ne, joilla Elämänpuu oli jo tehtynä tai joiden luokse yleensä oli mahdollista mennä.

Tehostetussa palveluasumisessa kiersin yhdessä virikeohjaajien kanssa yhteensä kuudessa ryhmäkodissa, joista jokaisella ryhmäkodilla oli 15 asukasta. Näistä ryhmäkodeista sain Elämänpuita kuvattua 22 kappaletta. Virikeohjaajat ovat tehneet jokaisen asukkaan kanssa Elämänpuun, mutta haasteeksi sen käytössä nousi esimerkiksi asukkaiden pitkälle edennyt muistisairaus. Asukkaat ovat joko hävittäneet tai piilottaneet Elämänpuun ja sitä ei pienestä etsinnästä huolimatta asukkaan huoneesta löytynyt. Kuvatuista Elämänpuista suurin osa oli hoitajien kaapissa tallessa asukkaiden saavuttamattomissa.

Vanhainkodissa kuvasin Elämänpuita runsaimmin eli yhteensä 77 kappaletta viidellä vanhainkodin osastolla, yhdessä kulttuuriohjaajan kanssa. Nämä Elämänpuut olivat esillä asukkaiden huoneissa. Kuvauksen lomassa haastattelin viittä asukasta Elämänpuun käytöstä. Haastateltaviksi valikoituivat asukkaista ne, jotka olivat innostuneita kysymyksiini vastaamaan. Sekä vanhainkodin että tehostetun palveluasumisen puolella valokuvaamista helpotti se, että virike- ja kulttuuriohjaajat olivat kertoneet tapahtumasta aikaisemmin

asukkaille ja tarvittaessa esittelivät minut ja tehtäväni uudelleen asukkaille. Osastojen ja ryhmäkotien asukkaita oli myös helpompi lähestyä, koska mukana oli tuttu henkilö, joka tunsi asukkaat etukäteen ja osasi kertoa etukäteen, mikäli asukkaasta lähestyttäessä oli jotain erityistä huomioitavaa.

Kotihoidon asiakkaita lähestyin keskustan kahden lähipalvelualueen kotihoidon palveluesimiehien kautta. He välittivät asiani lähihoitajille, jotka tekevät asiakaskäyntejä kotihoidon asukkaille. Palveluesimiehien kanssa sovittiin, että hoitajat lähettävät suoraan kuvaamansa Elämänpuut sähköpostilla minulle, jonka he kokivat helpoimmaksi tavaksi tähän toimintaan. Haasteeksi koitui kotihoidon asiakkaiden Elämänpuiden valokuvaamisessa se, että niitä ei ilmeisesti ole tehty jokaisella alueella kovinkaan paljon. Näiltä kahdelta alueelta lähihoitajat lähettivät minulle Elämänpuita neljä kappaletta. Tämän jälkeen lähestyin keskustan erään toisen kotihoidon lähipalvelualueen palveluesimiestä, joka lupasi valokuvauttaa Elämänpuita, koska tiesi niitä siellä olleen tehdyn. Näitä kotihoidon elämänpuita sain lähihoitajilta yhteensä 21 kappaletta. Kaiken kaikkiaan kotihoidon asiakkaiden Elämänpuita sain kootuksi yhteensä 25 kappaletta.

5.2 Aineiston keruumenetelmät

Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin Elämänpuiden valokuvaamista. Valikoitu joukko määräytyi Tampereen kaupungin kotihoito ja asumispalveluiden keskisen alueen yksiköistä, joita saatiin Koukkuniemessä sijaitsevista tehostetusta palveluasumisesta, vanhainkodista sekä kahdesta kotihoidon lähipalvelualueelta.

Opinnäytetyötä varten haastateltiin viittä vanhainkodin asukasta, jotta saataisiin kokemuksia Elämänpuun käytöstä asukkaiden omassa asuinympäristössä. Asukkaat valikoituivat haastateltaviksi sen mukaan, että he olivat kiinnostuneet vastaamaan kysymyksiin.

5.3 Aineiston analyysimenetelmä

Aineiston analyysi ja käsittely tehtiin teemoittain. Teemoittelussa käytettiin Elämänpuun aihealueita (liite 1). Opinnäytetyön tuloksien analysoinnissa hyödynnettiin Excel -taulu-

kointia. Teemoja eli keskeisiä aiheita muodostetaan aineistolähtöisesti etsimällä teksti-massasta yhdistäviä seikkoja. Esimerkiksi Excel -taulukoinnilla voidaan havainnoida, mitkä seikat ovat keskeisiä. Aineistoa järjestellessä teemojen mukaan, kunkin teeman alle kootaan esimerkiksi haastattelusta ne kohdat, joissa puhutaan kyseessä olevasta kohdasta. Tutkimusraportissa esitetään yleensä sitaatteja teeman käsittelyn yhteydessä. Aineistosta lainattujen kohtein tarkoituksena on havainnollistaa esimerkeillä sekä tarjota lukijalle to-diste aineistosta, johon analyysi perustetaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

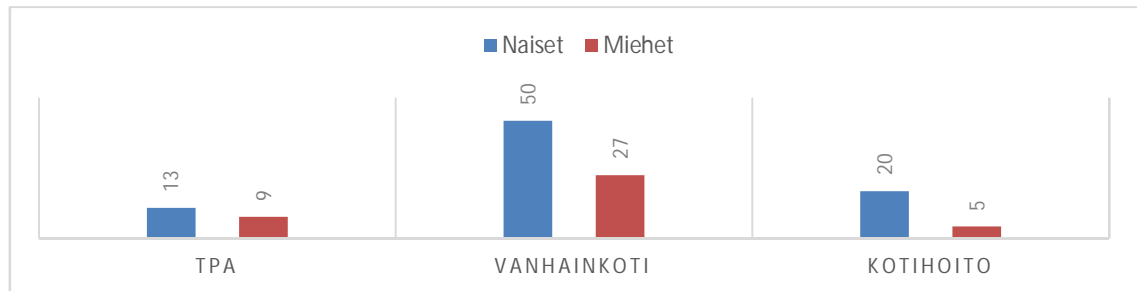
Opinnäytetyö on pääosin kvantitatiivinen, mutta osin myös kvalitatiivinen tutkimus. Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus korostaa syyn ja seurauksen lakeja, jossa kes-keisisiä ovat johtopäätökset aiemmista tutkimuksista ja aiemmat teoriat sekä tutkittavien henkilöiden valinta ja otantasuunnitelmat. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa muuttujat viedään taulukkomuotoon ja aineisto saatetaan tilastollisesti käsiteltävään muotoon. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, 139–140.)

Todellisen elämän kuvaaminen on lähtökohta kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuk-sessa, jossa kohdetta tutkitaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti luonnollisissa ja to-dellisissa tilanteissa. (Hirsjärvi ym. 2009.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa, kuten myös tässä opinnäytetyössä, suositetaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina, jolloin luotetaan omiin havaintoihin ja keskusteluihin tutkittavien kanssa. Lähtökohtana on myös aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu, jonka tärkeyden määrittelee tutkittava. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti ja myös tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi ym. 2009, 160–164.)

6 TULOKSET

6.1 Valokuvatut Elämänpuut asumismuodoittain

Elämänpuita kuvattiin 124 kpl (n=124). Valokuvatuista Elämänpuista naisten osuus (kuvio 1) oli kaikista valokuvista 66% (n=83). Kotihoidossa naisten Elämänpuiden osuus oli 24,1%, vanhainkodissa 60,3 % ja tehostetussa palveluasumisessa 15,7%. Miesten osuus (kuvio 1) kaikista valokuvatuista Elämänpuista oli 34% (n=41). Kotihoidossa miesten osuus oli 12,3%, tehostetussa palveluasumisessa 21,9% ja vanhainkodissa 65,9%. Vastauksissa ei näkynyt merkittäviä eroja naisten ja miesten kesken.

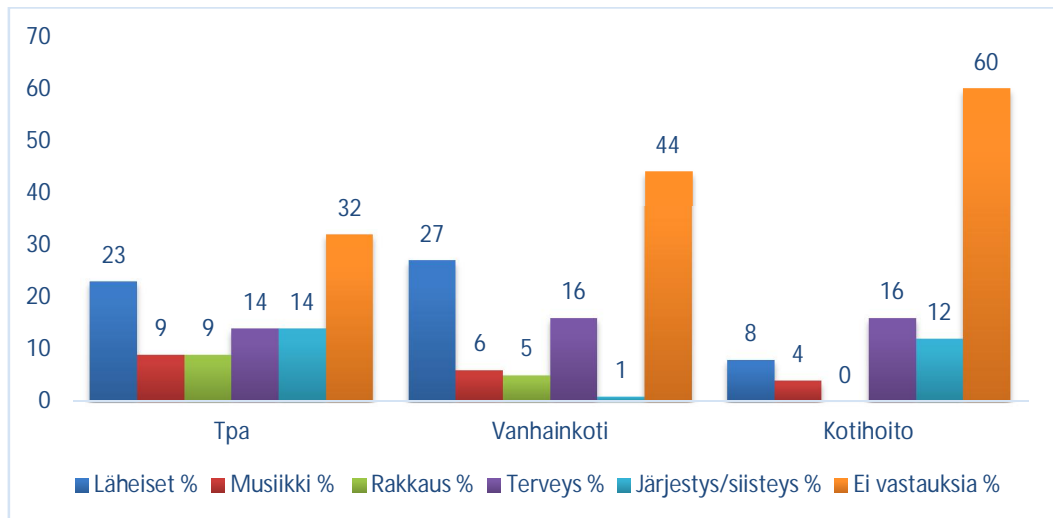
KUVIO 1. Elämänpuiden sukupuolijakauma kpl

6.2 Ikäihmisille tärkeät sekä merkittävät asiat

Tehostetussa palveluasumisessa ja vanhainkodin asukkaat olivat kirjoittaneet Tärkeää -kohtaan läheisen olevan tärkeän itselleen (kuvio 2). Läheisiksi tässä opinnäytetyössä on laskettu kaikki ne, joissa oli mainittu lapset, lapsenlapset useissa sukupolvissa, vanhemmat, sisarukset, sedät, tädit, omaiset ja myös ystävät. Vanhainkodissa järjestys ja siisteys oli vain noin 1%:n (n=1) mielestä vastaajista tärkeää, vastaava luku tehostetun palveluasumisen puolella oli huomattavasti suurempi (taulukko 1). Kotihoidon palvelujen piirissä olevilla korostuvat enemmän omaan terveyteen liittyvät asiat sekä kodin siisteys ja järjestys kuin läheiset. Kaikissa asumismuodoissa oli runsaasti Elämänpuita, joissa ei ollut kirjoitettu mitään tähän kohtaan.

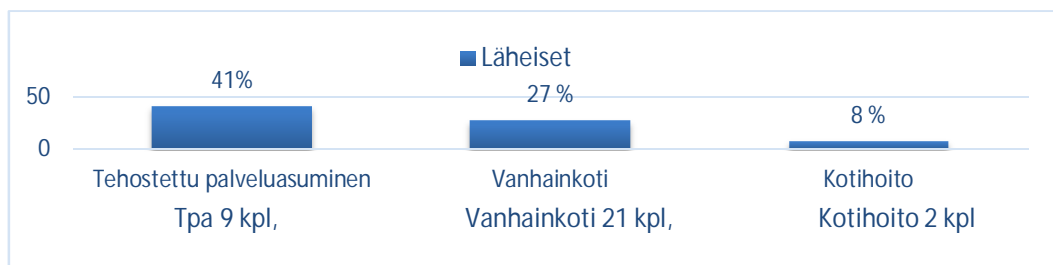
TAULUKKO 1. Ikäihmisille tärkeää kpl

	Läheiset	Musiikki	Rakkaus	Terveys	Järjestys/siisteys	Ei vastauksia
Tpa	5	2	2	3	3	15
Vanhainkoti	21	5	4	12	1	34
Kotihoito	2	1	0	4	3	15

KUVIO 2. Ikäihmisille tärkeää %

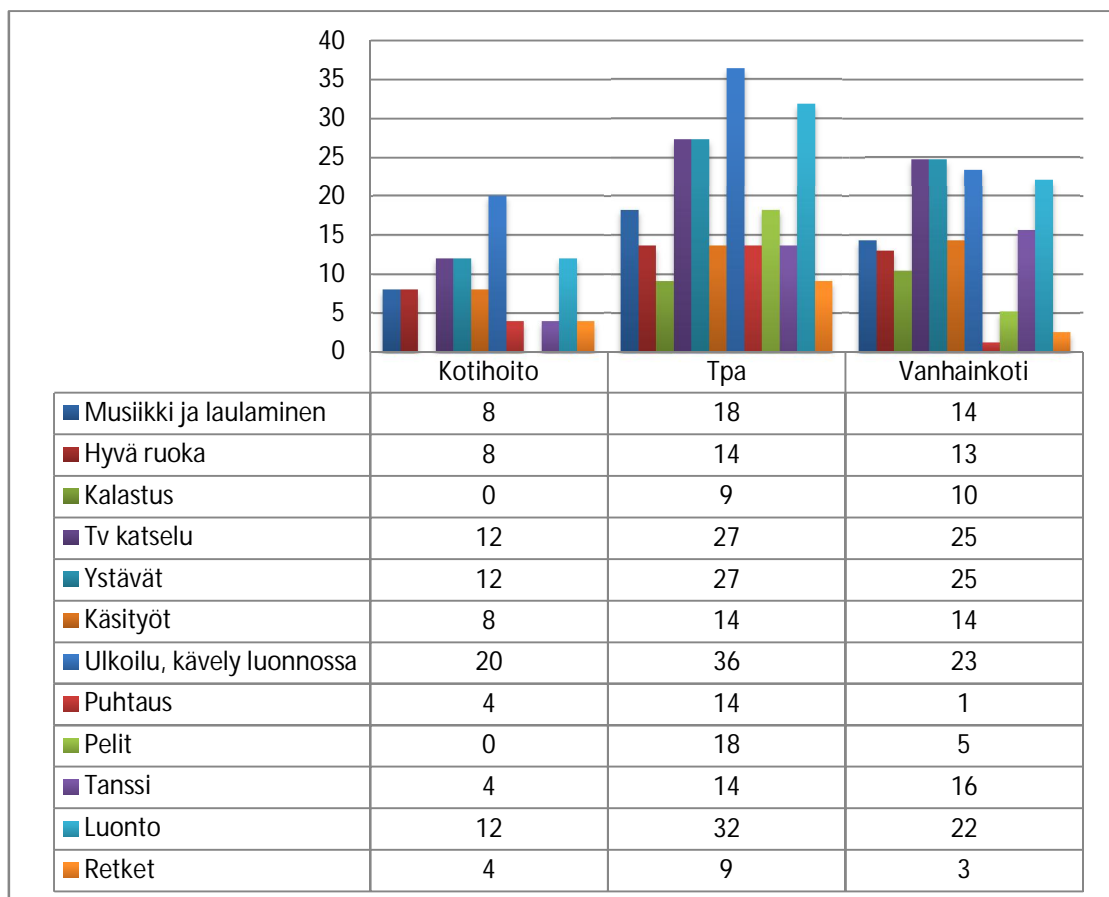
Merkittävät tapahtumat -kohdassa Elämänpuihin oli kirjoitettu muun muassa avioliitto, lasten syntymät ja kuolemat, kodin rakentaminen ja perustaminen (kuvio 3). Yksittäisinä asioina oli kirjoitettu työpaikan saaminen ja työpaikka, tupakalle pääseminen, ulkonäöstä huolehtiminen, viriketuokioihin pääseminen, järjen säilyminen sekä ristisanat ja valokuvat.

KUVIO 3. Merkittävät tapahtumat %

6.3 Ikäihmisten pitämät ja mieluisat asiat

Ulkoilu ja kävely luonnossa ovat kotihoidon ja tehostetun palveluasumisen asiakkaiden ja asukkaiden eniten pidettyjä asioita, näiden jälkeen tulevat tv:n katselu sekä ystävät (kuvio 4). Taulukosta 2 selviää, miten Elämänpuihin ovat vanhainkodin asukkaat kirjoittaneet eniten pitävänsä TV:n katselusta sekä ystävistä. Tehostetussa palveluasumisessa korostuu puhtauden merkitys asukkailla enemmän kuin vanhainkodin asukkailla. Pidettyihin ja mieleisiin asioihin on kirjattu asioita, joita asiakkaat ja asukkaat ovat elämässään harrastaneet. Pidettyinä yksittäisiä asioita on myös juhlat, ihmiset ja se, että hoitajat juttelevat heidän kanssaan.

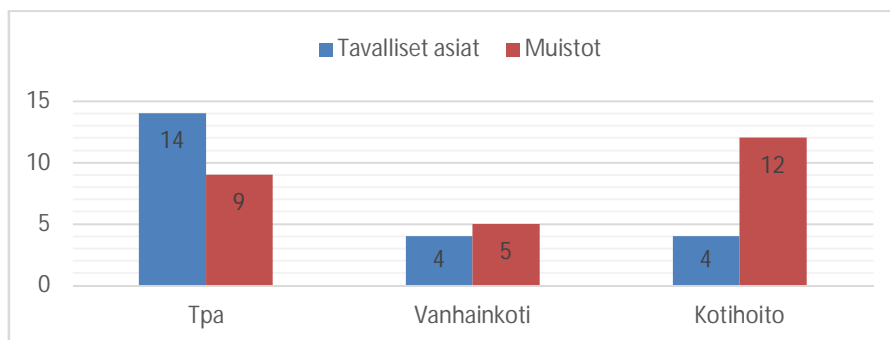

KUVIO 4: Pidetyt asiat %

TAULUKKO 2. Pidetyt asiat kpl

	Kotihoito	Tpa	Vanhainkoti
Musiikki ja laulaminen	2	4	11
Hyvä ruoka	2	3	10
Kalastus	0	2	8
TV katselu	3	6	19
Ystävät	3	6	19
Käsityöt	2	3	11
Ulkoilu, kävely luonnossa	5	8	18
Puhtaus	1	3	1
Pelit	0	4	4
Tanssi	1	3	13
Luonto	3	7	17
Retket	1	2	2

Mieluisiksi asioiksi koetaan ihan tavalliset asiat sekä muistot (kuvio 5). Vastauksia ei Elämänpuun mieluisiin asioihin ollut kirjoitettu kovinkaan paljon, kuten taulukosta 3 on katsottavissa. Elämänpuihin oli kirjoitettu tavalliset asiat, arkiset asiat ja arjen asiat. Näitä tavallisia ja arkisia asioita ei ole tarkemmin kirjoitettu, mitä ne tarkoittavat. Muistot koetaan tärkeiksi, kuten valokuvien sekä kotitaulujen katseleminen, runokortit läheisiltä, sota-aika, isän sotaan lähteminen ja eletty elämä. Elämänpuiden mukaan ei pidetä määrällystä, sairastumisesta, valehtelusta ja riidoista, palelemisestä, kiireestä, varkaista eikä myöskään kieroista ihmisistä.

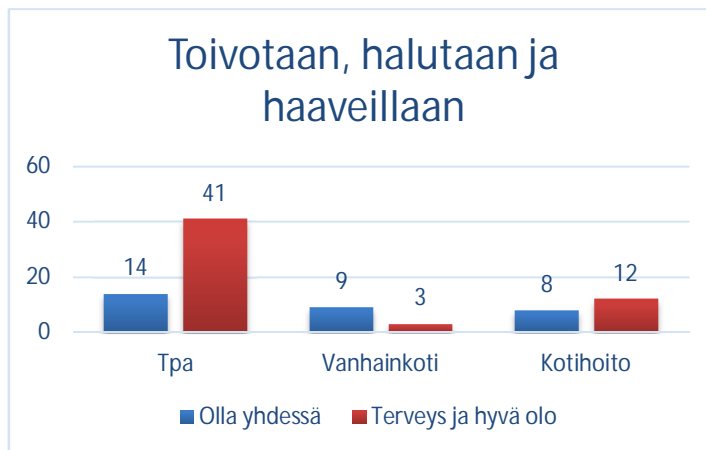
KUVIO 5. Mieluisat asiat %

TAULUKKO 3. Mieluisat asiat kpl

	Tavalliset asiat	Muistot
Tpa	3	2
Vanhainkoti	3	4
Kotihoito	1	3

6.4 Ikäihmisten toivomat, haluavat ja haaveilevat asiat

Toivon, Haluan ja Haaveilen -kohtiin (kuvio 6) oli terveyden ja hyvän olon sekä yhdessä olon jälkeen kirjoitettu yksittäisiä toiveita, haluja ja haaveita paljon erilaisia. Erityisesti tehosteussa palveluasumisessa lähes puolet toivoo ja haaveilee terveydestä ja hyvästä olostä (taulukko 4). Sukupuoleen ja naisena tai miehenä olemiseen liittyviä asioita mainittiin muun muassa naiset, komeat miehet, uudet tai kauniit vaatteet, kampaajalla ja kosmetologilla käynti, rakkaus ja hyvät tuoksut. Urheilulajeista esiin tulivat jääkiekon katsominen, keilaaminen, formula-ajot, moottoripyöräily, jalkapallo, lentopallo, uiminen, hiihtäminen, ralliautoilu sekä yleisesti penkkiurheilu.

KUVIO 6. Mitä toivotaan, halutaan ja haaveillaan %

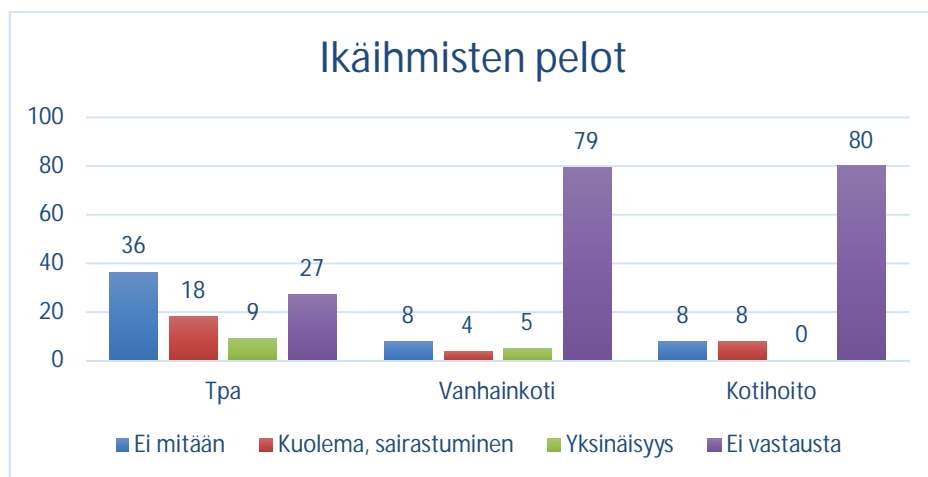
TAULUKKO 4. Mitä toivotaan, halutaan ja haaveillaan kpl

	Olla yhdessä	Terveys ja hyvä olo
Tpa	3	9
Vanhainkoti	7	2
Kotihoito	2	3

Harrastuksista tai työn teosta mainittiin muun muassa talon rakentaminen, lomailu, kesämökki ja kesäpaikka, puutyöt, sukkien kutominen, leipominen, maalaaminen, moottori-pyöräily, maailmanympärimatkat, Amerikassa käynti, kuorolaulu, valokuvaus, teatteri, ääneen lukeminen, lukeminen ja kirjasto sekä työn teon tärkeys. Arvomaailmaan, ihmisuhteisiin ja elämään yleensä liittyviä asioita tuli esiin, kuten rehellisyys, elämästä ja asumisesta Koukkuniemessä pitäminen, ottaa vastaan, mitä elämä tuo, toivoo asioiden olevan järjestyksessä, haluaa itseään kunnioitettavan ja ymmärrettävän sairauden aiheuttamista muutoksista huolimatta, toivoo päästä kunnialla loppuun asti sekä toivoo, että kuunnellaan ja saa elää arvokasta elämää ja ettei tarvitse kitua ennen kuolemaa. Erilaisia nautintoja elämään kaivattiin, kuten tupakalle pääsyä, lonkeroa, kaljaa, mustikkaviiniä, hyvää ruokaa, Coca-Colaa, hyvää hoitoa sekä pitää huikkalääke. Ruoasta mainittiin esimerkiksi makkara, mustamakkara, Geishasuklaa, vohvelit, voipulla ja Amerikan pastillit. Lisäksi toiveena kirjoitettiin päästä yhdessä leipomaan ja tekemään ruokaa.

6.5 Ikäihmisten pelot

Pelkään -kohtaan jotain kirjoittaneet ikäihmiset eivät mainitse Elämänpuiden mukaan pelkäävänsä kovinkaan montaa asiaa (taulukko 5). Tehostetun palveluasumisen asukkailla nousee esiin huomattavasti enemmän kuoleman ja sairastumisen pelko enemmän kuin vanhainkodin asukkailla. Ei vastausten osuus oli todella suuri kotihoitossa, kuten myös vanhainkodissa (kuvio 7). Lähes kolmannes tehostetun palveluasumisen asukkaista oli jättänyt vastaamatta tässä kohdassa. Yksittäisinä pelkoina on mainittu muun muassa pimeän pelko, hämähäkit, kipu, sairautta ja sairaalaa, laitoselämää sekä sitä, että putoaa sängystä hoidettaessa. Myös mörköjä mainitaan pelättävän.

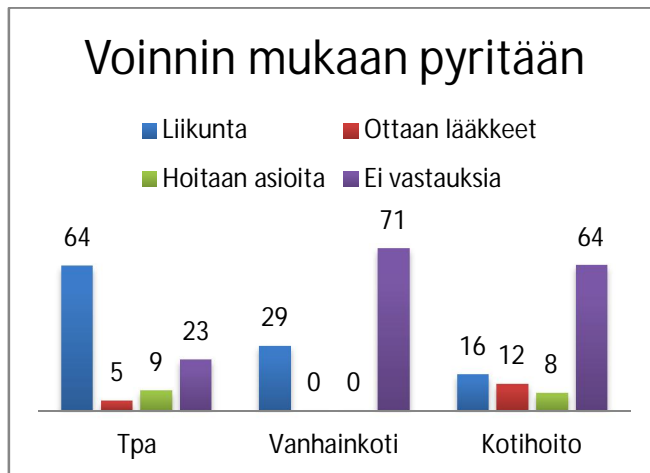
Kuvio 7. Ikäihmisten pelot %

TAULUKKO 5. Ikäihmisten pelot kpl

	Ei mitään	Kuolema, sairastuminen	Yksinäisyys	Ei vastausta
Tpa	8	4	2	6
Vanhainkoti	6	3	4	61
Kotihoito	2	2	0	20

6.6 Ikäihmisten voinnista riippuvat toiminnot

Ikäihmiset pyrkivät vointinsa mukaan harrastamaan liikuntaa asumismuodosta riippumatta (kuvio 8). Tehostetussa palveluasumisessa koetaan itse hoidettavaksi asioiksi, kun vointi sen sallii, lääkkeiden ottaminen sekä omien asioiden hoitaminen. Vanhainkodin puolella asukkaat eivät pyri lainkaan ottamaan itse lääkkeitään eikä hoitamaan asioitaan. Kotihoidossa ja vanhainkodissa yli puolet oli myös jättänyt tämän kohdan kokonaan tyhjäksi (taulukko 6).

Kuvio 8. Voinnin mukaan pyritään %

TAULUKKO 6. Voinnin mukaan pyritään kpl

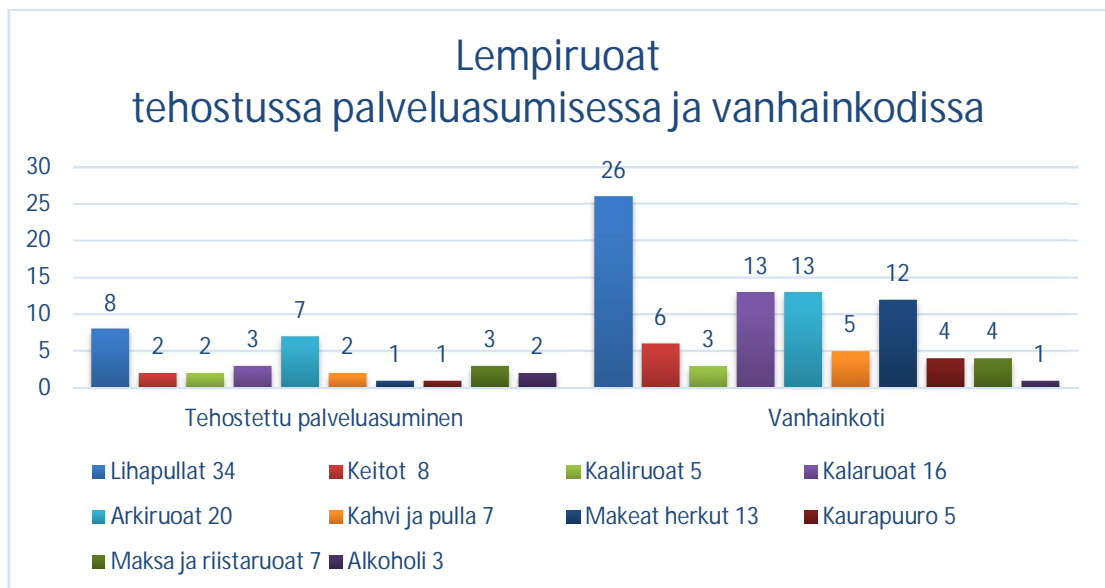
	Liikunta	Ottamaan lääkkeet	Hoitamaan asioita	Ei vastausta
Tpa	14	1	2	5
Vanhainkoti	22	0	0	55
Kotihoito	4	3	2	16

6.7 Ikäihmisten lempiruokat

Lihapullat ja tavalliset arkiruokat on mainittu lempiruokiksi niin tehostetussa palveluasumisessa ja vanhainkodissa kuin kotihoidossakin (kuvio 9 ja 10). Arkiruokia ei Elämänpuissa ollut eritelty erikseen vaan mainittu sanalla arkiruokat. Kalaruoka oli mainittu myös monen lempiruokaksi. Kuviosta 9 ja 10 näkyy, että erityisesti vanhainkodissa ja kotihoidossa on makeilla herkuilla runsas suosio.

KUVIO 9. Lempiruokat kotihoidossa kpl

KUVIO 10. Lempiruokat tehostetussa palveluasumisessa ja vanhainkodissa kpl

6.8 Haastattelun tuloksia

Kysymykseen ”mitä ajatuksia Elämänpuun täyttäminen herätti?” Haastatteluissa sain neljältä asukkaalta vastaukset tähän kysymykseen:

”Em mä mitään täyttäny oo”

”Mikä semmone Elämänpuu o”

”Jaa, minkä täyttäny?”

”Kyllähän se iham mukavaa oli”

Kysymykseen ”millaisia harrastuksia teillä on ollut elämän aikana?” tai ”mitä harrastuksia teillä nyt on?” En saanut vastauksia lainkaan. Kun katsoin vinkkiä keskusteluun asukkaan Elämänpuuhun kirjoitetuista harrastuksista tai asioista ja aloittaessani haastattelun niitä koskevilla kysymyksillä, sain innokkaita vastauksia:

”Mä olen kalastanut niin kesällä ja talvella. Nässyllä. Mulla oli oma vene ja omat kalapaikat, josta sain aina hyvin kalaa. Ahvenia enimmäkseen. Ja aina perkasin kalat valmiiksi.”

”Hengelliset asiat on minulle aina olleet tärkeitä. Luen paljon raamattua. Olen käynyt monta kertaa Israelissa.”

”Miehen kanssa ajeltiin paljon autolla. Lähdettiin usein ajeleen. Mutta käytiin muutaman kerran Lapissakin omalla autolla. Mies aina ajoi. Mä vaan nautin maisemista.”

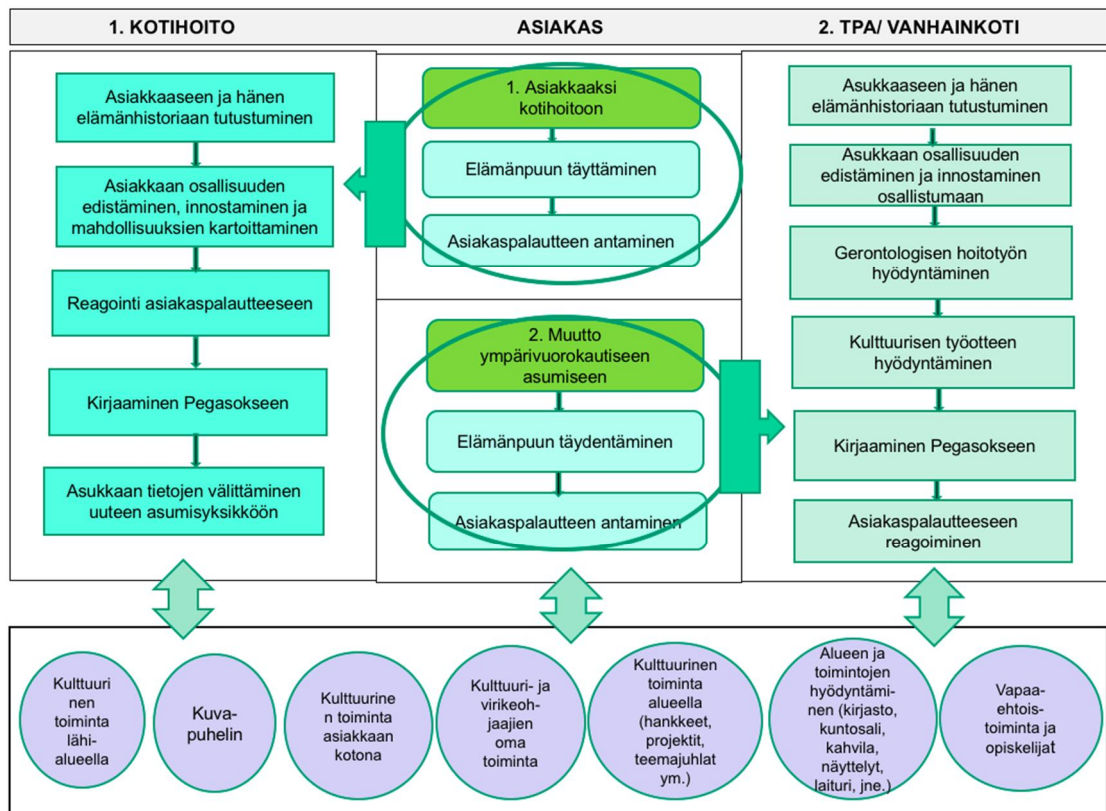
6.9 Elämänpuun prosessikuvaus

Elämänpuun prosessi on kehitetty Kotihoito ja asumispalveluiden asiakkaiden ja asukkaiden valokuvattujen Elämänpuiden tulosten ja haastatteluiden pohjalta. Tämän opinäytetyön Elämänpuun prosessikuvausta voidaan hyödyntää Ikäihmisten palvelulinjan toiminnan kehittämiseen enemmän asiakkaiden asukkaiden toiveiden ja merkityksellisten asioiden suuntaan ja samalla kehittää Ikäihmisten palvelulinjan laatua.

Elämänpuun prosessissa ensimmäisessä vaiheessa (kuvio 11) kotihoidon työntekijät täyttävät yhdessä asiakkaan kanssa Elämänpuuta, jonka asiakasohjaaja on kotikäynnillään vienyt asiakkaalle kotiin. Elämänpuuta voidaan täydentää vähitellen, mikäli asiakas ei itse sitä täytä, yhdessä omaisten, ystävien tai kotihoidon työntekijöiden kanssa. Tässä vaiheessa kotihoidon työntekijä myös tutustuu uuteen asiakkaaseen Elämänpuun avulla ja kartoittaa asiakkaalle tärkeitä ja merkityksellisiä asioita. On tärkeää, että asiakkaan mahdollisuudet liikkumiseen selvitetään, jotta osallistuminen kodin ulkopuolella oleviin tapahtumiin onnistuisi. Tampereen kaupunki tekee asiakastytyväisyyskyselyn kotihoidon asiakkaille, mutta myös asiakkaan kotihoidolle antamat suorat palautteet tulee kirjata ylös sekä reagoida niihin, mikäli se on toiminnassa mahdollista. Tampereen kaupungin eri lähipalvelualueilla on paljon erilaista eri toimijoiden järjestämää ikäihmisille suunnattua niin kulttuurista kuin muutakin toimintaa, johon asiakasta voidaan osallistaa. Mikäli asiakas ei enää kykene liikkumaan kodin ulkopuolelle, on mahdollista kuvapuhelimen avulla osallistua kulttuurisiin tapahtumiin ja ryhmätoimintoihin. Kotihoidossa työskentelevien virikkeellistä toimintaa tekevien lähihoitajien on myös mahdollista mennä asiakkaan kotiin ja mahdollistaa erilaista kulttuurista toimintaa siellä. Kaikenlainen kulttuurinen osallistuminen kirjataan Pegasos -terveystietojärjestelmään.

Elämänpuun prosessin toisessa vaiheessa (kuvio 11) asiakas ei selviydy enää omassa kodissaan ja muuttaa ympärivuorokautisen hoidon piiriin, joko tehostettuun palveluasumiseen tai vanhainkodin puolelle. Asukkaan aiemmin täyttämä Elämänpuu seuraa asukkaan mukana ja kotihoidon työntekijät välittävät uusille hoitajille asumisyksikköön asukasta koskevia asioita ja tietoa. Uudet hoitajat sekä muu henkilökunta tutustuvat uuden asukkaan elämään ja elämänhistoriaan Elämänpuun avulla sekä mahdollisesti myös täydentävät sitä yhdessä asukkaan kanssa. On myös tärkeää, että Elämänpuu on näkyvällä paikalla asukkaan huoneessa, niin asukkaan itsensä kuin hoitajien nähtävissä. Hoitajat sekä muu henkilökunta tutustuvat uuden asukkaan elämänhistoriaan, hänen toiveisiin, pelkoihin ja tapoihin sekä sairauksiin, lääkityksiin ja niiden vaikutukseen asukkaan käyttäytymiseen. Tehostetun palveluasumisen ja vanhainkodin yksiköissä on kulttuuri- ja virikeohjaajia, jotka järjestävät paljon monenlaista kulttuurista toimintaa osastoilla. Tämän lisäksi he hyödyntävät alueella olevia palveluita, tapahtumia sekä kaunista luontoa toiminnassaan. Vapaa-aikapalvelut järjestävät monenlaisia hankkeita sekä projekteja ympärivuorokautisen asumisen yksiköissä, joissa erityisesti innostetaan ja edistetään asukkaiden osallisuutta toimintoihin. Mummon Kammarin vapaaehtoistoiminnalla on vuosien perinteet erityisesti asukkaiden ulkoilun mahdollistamisessa. Opiskelijat eri oppilaitoksista ovat

aktivoituneet kehittämään erilaista yhteistyötä ikäihmisten parissa. Näiden monien kulttuuristen toimintojen lisäksi tarvitaan hoitajien ja muun henkilökunnan arjen osallistumista asukkaiden elämänlaadun parantamiseksi erityisesti gerontologista hoitotyötä hyödyntämällä. Kulttuurisen työn keinoilla voidaan myös edistää asukkaan osallisuutta eri arjen toimintoihin. Asiakastytyväisyyskyselyitä tehdään Tampereen kaupungin toimesta kerran vuodessa, mutta myös asukkaan suorat palautteet tulisi kirjata ylös, jotta toimintaa voidaan ohjata asukkaiden toivomaan suuntaan. Kulttuuriseen toimintaan osallistuminen kirjataan Pegasos -terveystietojärjestelmään.

KUVIO 11. Elämänpuun prosessikuvaus Ikäihmisten palvelulinjalla

7 POHDINTA

7.1 Elämänpuun hyödyntäminen

Elämänpuuhun kirjatut asiat tulevat tärkeiksi siinä vaiheessa, kun ikäihmisen muisti heikkenee, jotta tiedetään, mikä hänelle on ollut tärkeää ja merkittävää elämässään. Hoitaja tukee omalla toiminnallaan vanhuksen hyvinvointia ja elämänlaatua, kartuttaa hänen voimavarojaan eikä millään teoillaan vahingoita vanhusta. Välittämisen lähtökohta on, että vanhus itse määrittää, mikä hänelle on hyvää. (Räsänen, 2011, 33–37.) Elämänpuun käytöllä kiinnitetään huomiota erityisesti hoivan ja hoidon lisäksi asiakkaan eletyn elämän ja hänen toiveidensa huomioimiseen, jolloin tuetaan Tampereen kaupungin strategiassa olevaa kotona asumista tuomalla elämään sisältöä kulttuurin, virikkeiden, käsillä tekemisen, esteettisten elämysten ja ulkoilun avulla. Jyrkämä ja Nikander (2013, 552) siteeraavat Vanhuus ja hoidon etiikka -raporttia, jossa eettisesti kestävä hoidon perustana on vanhan ihmisen kohtelu yksilönä, jolloin hoito perustuu vanhuksen omiin tarpeisiin ja toiveisiin kunnioittaen hänen arvojaan ja arvostuksiaan.

Elämänpuu on otettu käyttöön Tampereen kaupungin kotihoidossa, joten se tulisi olla käytössä jokaisella kotihoidon piiriin tulevalla uudella asiakkaalla ja sen käyttöä johdetaan asiakaslähtöisyyden ja palvelujen prosessien kehittämiseksi, kuten Tampereen kaupungin palvelu- ja vuosisuunnitelmassa 2017 on kirjoitettu. Tätä opinnäytetyötä tehdessä havaittiin, että näin ei tapahdu kuitenkaan kaikilla kotihoidon lähipalvelualueilla.

Mikäli asiakas siirtyy myöhemmin ympärivuorokautisen asumisen piiriin, asiakkaan Elämänpuuhun olisi jo kirjoitettu muistiin hänen elämänsä tärkeät ja merkittävät asiat ja tapahtumat, joita voidaan hyödyntää toimintaa suunnitellessa. (Vanhuksen unelmat ja mielitykset kulkevat potilastietojen mukana, 21.6.2016, Tampereen kaupunki, Palvelu- ja vuosisuunnitelma, 2017.)

Virike- ja kulttuurirohjaajat täyttävät ryhmäkodeissa Elämänpuuta asukkaiden kanssa, mikäli sitä ei ole aiemmin tehty. Muutamalle asukkaalle omaiset olivat tehneet ihan omanlaisen Elämänpuun, johon oli kirjattu ja/tai valokuvattu asukkaalle tärkeitä asioita, tapah-

tumia ja henkilöitä hänen elämästään. Asukkaan sairaudesta johtuen suuri osa ryhmäkoti-
tien asukkaiden Elämänpuista olivat hoitajien kätköissä kaapissa, jotta asukas ei hävittäisi
tai kadottaisi sitä.

Kotihoidon asiakkaiden virkistystoimintaan järjestetään erilaisia tapahtumia eri organi-
saatioiden tai projektien toimesta. Kaikkien asukkaiden ja asiakkaiden mahdollisuus osal-
listua 100 minuuttia viikossa kulttuuritoimintoihin ei kuitenkaan täyty, kuten Pirkanmaan
alueellisessa hyvinvointisuunnitelmassa suositellaan. Kulttuuri- ja virikeohjaajat järjestä-
vät runsaasti monimuotoista kulttuuri-, taide- sekä arjen harrastustoimintaa. Lisäksi Tam-
pereen kaupungin vapaa-aikapalvelut järjestävät erilaista toimintaa näihin yksikköihin.
Alueen palvelut ja ympäristö tarjoavat myös mahdollisuuden monenlaiseen osallistumi-
seen.

7.2 Ikäihmisille tärkeää ja merkityksellistä

Läheiset ihmiset ovat tärkeitä erityisesti vanhainkodissa ja tehostetussa palveluasumi-
sessa oleville asukkaille. Ylä-Outinen (2012, 131) kirjoittaa väitöskirjassaan omaisten
mukanaolon ikäihmisten elämässä olevan suuren voimavaran. Läheinen on monesti puo-
liso, omat lapset tai muut lähisukulaiset, mutta voivat olla myös ystäviä, jopa vuosikym-
menien ajalta. Muistisairaus on saattanut vaikuttaa siten, että asukas ei enää tunnista tai
muista näitä omaisiaan ja läheisiään. Tällaisissa tilanteissa nousee esiin hoitajan ammat-
titaito, kuten Räsänen (2011) kirjoittaa, että hoitajalla täytyy olla kykyä ymmärtää ikään-
tyneen ihmisen erityisyys sekä tukea ja kannustaa vanhusta hienovaraisella tavalla arjen,
kulttuurisen osaamisen ja aidon läsnäolon taidoillaan, jolloin pienelläkin tekemisellä on
merkitystä vanhuksen itsemääräämisoikeudelle, elämän kokonaisuudelle sekä hyvinvoin-
nille. (Räsänen, 2011, 33–37.)

Yksinäisyys koettiin jonkin verran merkittäväksi tai pelkoa herättäväksi asiaksi Koukku-
niemen vanhusten Elämänpuissa. Ylä-Outinen (2012, 25–26) kirjoittaa, että tutkimusten
mukaan jokainen yksinäisyyttä tuntee omalla tavallaan ja erilaisista syistä, jotka tekevät
sen tunnistamisen haasteellisiksi. Yksinäisyyttä voidaan kokea myös ihmisiä ympärillä
olevassa palveluasumisessa, mikäli ihmissuhteet jäävät pinnallisiksi eikä tarjottu toiminta
tuo elämään sisältöä tai siihen ei jaksa tai pysty osallistumaan. Elämänpuissa yhdessä

oloa kaivataan eniten Elämänpuun kohdissa, mitä toivotaan, halutaan ja haaveillaan. Toivotaan ja halutaan yhdessä oloa muun muassa ulkoiluun, jutteluun, leipomiseen ja ruoanlaittoon. Ylä-Outinen (2012, 28) kirjoittaa, että mikäli asukas kokee oman osallisuutensa yhteisöön torjutuksi tai hylätyksi, niin hän ei voi kokea olevansa osallinenkaan asumisyhteisöön. Yhteiset tuokiot ovat suosittuja, vaikka aktiivisia toimijoita on mukana vain muutama ja suurin osa asukkaista jää passiivisiksi toimijoiksi. Passiivinen osallistuminen on kuitenkin yhtä tärkeää kuin aktiivinen osallistuminen. Osallistuminen yhteisiin tuokioihin on monesti riippuvaista ulkopuolisista hoitajista, muista työntekijöistä tai omaisista, kun asukkaan oma toimintakyky ei siihen riitä.

Musiikki, tanssi, luonto, käsityöt ovat television katselun lisäksi mieleisiä harrastuksia. Elämänpuihin oli lisäksi kirjoitettu erilaisia harrastuksia, kuten matkustelu, autolla ajaminen, urheiluharrastukset, teatterissa käynti, käsityöt ja kosmetologilla käynti. Television katselu on mieleistä toimintaa asukkaille, kuten myös Ylä-Outinen (2012, 138) on väitöskirjassaan todennut sen olevan tärkeä ikäihmisten viihdykkeenä, tiedonlähteenä ja oman toiminnan aktivoijana. Harrastukset ovat olleet näille ihmisille tärkeitä aiemmin, mutta joiden tekeminen tai niihin osallistuminen ympärivuorokautisessa asumisessa vaatii lähes aina toisen henkilön avun. Vanhuksen toimintamahdollisuudet ja toiminnan rajoitteet ovat sidoksissa auttajiin. Mikäli hoitaja osaa kuunnella ikäihmisen sanatonta ja sanallista viestintää ja haluaa toimia, auttaa sekä huomaa ikäihmisen tarpeen, niin avun tarpeessakin oleva ikäihminen voi olla toimijana toisen avulla. Ylä-Outisen (2012, 29, 135) mukaan rakkaasta harrastuksesta luopuminen voi saada aikaan yksinäisyyden ja mitättömyyden tunteen, johon tilalle saatu vähemmän voimavaroja vaativa harrastus voisi tuoda hyvinvointia.

Tutkimusten mukaan varsinkin ympärivuorokautisessa hoidossa olevat arvioivat ulkoilumahdollisuutensa heikoksi (Alastalo, Vainio, Vilkkonen & Sarivaara, 2016.) Myös Ylä-Outinen (2012, 149) pitää ikäihmisten keskuudessa vahvana liikkumista suosivaa kulttuuria. Perinteisen ulkoilun, kävelyn tai pyörätyöllä liikkumisen lisäksi, Koukkuniemessä on käytössä sähkökäyttöisiä riksapyöriä, jolla siihen koulutetut työntekijät voivat lähteä yhdessä kahden ikäihmisen kanssa ulos pyöräilemään. Koukkuniemen ympäristössä on helppoa ulkoilla kävellen ja pyörätyöllä ja nauttia kauniista luonnosta ja Näsijärven maisemista, laiturilla istuskellen. Asukkaita on ulkoiluttamassa hoitajien lisäksi Mummon Kammarin vapaaehtoiset, opiskelijat sekä hyvinvointiavustajat. Vaikka ulkoiluun ja liikkumiseen on paljon mahdollisuuksia, niin silti asukkaat toivovat sitä vielä enemmän.

Muistot ja tavalliset asiat ikäihmiset kokevat Elämänpuissa merkittäviksi. Ylä-Outisen (2012, 31) mukaan koti on arkielämän lisäksi paikka, johon liittyy paljon muistoja, tapahtumia ja sosiaalisia suhteita eli juuri muistoja sekä tavallisia asioita. Virikkeellisessä toiminnassa muistelua järjestetään erilaisin keskusteluin ja toiminnoin, apuna käytetään myös valokuvia, elokuvia, musiikkia, erilaisia eri vuosikymmenien esineitä ja tavaroita. Terveys ja hyvä olo ovat asioita, joita halutaan ja toivotaan. Routsalo (2016) kirjoittaa yksinäisyyden kokemukseen johtavan usein heikko subjektiivinen terveys sekä toimintakyvyn heikkeneminen. Yksinäisyyden kokemusta lisää myös kuulon ja näön sekä kognitiivisen kyvyn heikkeneminen.

Kotihoidon piirissä olevat asiakkaat valmistavat ateriansa joko itse, ostavat ne valmiina kaupasta tai tilaavat ateriapalveluna kotihoidon tukipalveluina, jonka tuottaa Tampereen Voimia. Suurin osa kotihoidon asiakkaista pystyy valitsemaan itse, millaista ruokaa aterioilla syövät. Näin he voivat vaikuttaa itse, milloin syövät lempiruokiaan, kuten lihapullia (kuvio 5). Tampereen Voimia tuottaa ateriapalvelut tehostetussa palveluasumisessa ja vanhainkodissa. Tampereen Voimia osallistaa asiakkaitaan järjestämällä ruokaraateja, jotka arvioivat ruokalistailla olevia ruokia sekä sinne ehdotettavia uusia ruokalajeja. Mieliruokia kysytään asiakkailta erilaisilla kyselyillä säännöllisesti. Mieliruokaviikkoja järjestetään säännöllisesti, jolloin tarjotaan kyseisen asiakasryhmän, esimerkiksi vanhainkodin asukkaiden, mieliruokaaänestyksessä eniten ääniä saaneita ruokia (Tampereen Voimia).

7.3 Elämänpuun käytön prosessikuvaus

Elämänpuun käytön prosessikuvauksella toivotaan vakiinnuttavan Elämänpuun käyttöä niin kotihoidon asiakkailla kuin asukkailla tehostetussa palveluasumisessa ja vanhainkodissa. Kun halutaan parantaa kotihoito ja asumispalveluiden laatua, on syytä kiinnittää huomiota perinteisen hoivan ja hoidon lisäksi asukkaiden sekä asukkaiden elämänlaatuun ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Toikko ja Rantanen (2009) kirjoittavat myös, että käyttäjiltä tulee kerätä tietoa, jonka avulla kehittämisprosessia voidaan ohjata vastaamaan heidän kiinnostuksiaan ja tavoitteitaan, mutta myös palvelun ja tuotteen kehittämiseen vastaamaan paremmin käyttäjien tarpeita. Lisäksi käyttäjä- ja toimijälähtöisyys tukee kehitettävän palvelun levittämistä. Yhä useammat tulevat ikäihmiset vaativat laadukkaita palveluja, joihin Elämänpuun tietojen keräämisellä voidaan paremmin vastata.

7.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Tässä opinnäytetyössä on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä, noudatettu rehellisesti, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä ja tutkimustulosten esittelyssä sekä myös toisia tutkijoita kohtaan, kuten Vilka (2005) tekstissään edellyttää. Emansipatorisessa tutkimuksessa tuotetaan työelämään uusia ideoita, näkökulmia sekä käsitteitä. Myös tässä opinnäytetyössä on pyritty näkemään asioita uudella tavalla, määrittelemään asioita uudella tavalla sekä luomaan uusia kysymyksiä eikä mitenkään tutkittavien, toimi- ja ammattialojen haitaksi. Vilkan (2005) vaatimaa tutkimusetiikkaa on noudatettu tutkimusaineiston kohdalla siten, että tutkittavien anonymiteetti on säilytetty siten, että ainoastaan opinnäytetyöntekijällä on käytössään valokuvatut Elämänpuut sekä muistiinpanot haastatteluista. Lisäksi valokuvatuissa Elämänpuissa asukkaiden nimet ja syntymäajat peitettiin tarralapuilla, joihin kirjoitettiin asukkaan sukupuoli ja syntymävuosi tai ikä. Valokuvatut Elämänpuut hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. (Vilka, 2005, 30–40.)

Asiakkaalle annetussa saatekirjeessä (ks. Liite 2 ja Liite 3) vakuutetaan tutkimuksen luotamuksellisuus, vaitiolovelvollisuus ja salassapitovelvollisuus, kuten Vilka (2007) tutkimukselta edellyttää. Määrällisessä tutkimuksessa tutkimustuloksia ei kirjata yksilöittäin, jolloin asukkaan tai asiakkaan tunnistamisriskiä ei ole. Eettisesti tärkeää on, että opinnäytetyössä ei käytetä tutkimuskohdetta loukkaavaa, epäkunnioittavia, yksipuolisia, tirkisteleviä, halventavia tai mustamaalavia ilmaisuja. (Vilka, 2007, 164–165.) Opinnäytetyössä käytettiin luotettavaksi katsottua kirjallisuutta ja tutkimuksia sekä pyrittiin tulkitsemaan niitä sisältöä muuttamatta.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä opinnäytetyössä kartoitettiin valokuvaamalla kotihoidon asiakkaiden ja tehostetun palveluasumisen ja vanhainkodin asukkaiden täyttämiä Elämänpuita. Valokuvattujen Elämänpuiden tiedot koottiin teemoitellen Elämänpuun aihealueiden mukaan Excel -ohjelmaa hyödyntäen. Lisäksi vanhainkodin asukkaita haastateltiin. Elämänpuihin asiakkaat ja asukkaat ovat kirjoittaneet niitä asioita, joita he ovat kokeneet itselleen tärkeiksi ja merkityksellisiksi. Näiden tulosten perusteella kehitettiin Elämänpuun prosessikuvaus Ikäihmisten palvelulinjan laadun parantamiseksi.

Elämänpuun tekeminen kaikille kotihoidon uusille asiakkaille on tärkeää, jotta ikäihmiselle tärkeät ja merkitykselliset asiat voidaan huomioida kotihoito ja asumispalveluiden toimintaa suunnitellessa. Kotihoidon työntekijöille tulee laatia selkeä ohjeistus Elämänpuun käytöstä sekä muistuttaa säännöllisesti perusteluja sen merkityksestä. Asiakkaiden ja asukkaiden Elämänpuut tulisi olla esillä niin asiakkaan tai asukkaan kuin henkilökunnan nähtävissä, jolla helpotettaisiin kaikkien hoitotyöntekijöiden tutustumista asiakkaaseen ja asukkaaseen. Erityisesti muistisairaana ikäihmisen kohdalla olisi mietittävä paperisen Elämänpuun esillepanoon uusia vaihtoehtoja, jotta ne säilyisivät huoneessa esillä paremmin. Tampereen kaupungin ikäihmisille on tarjolla monenlaista kulttuurista toimintaa eri puolilla kaupunkia. Opinnäytetyön tulosten mukaan asiakkaille ja asukkaille ovat tärkeitä muun muassa yhdessä olo, ihan tavalliset asiat, muistot, liikunta, ulkoilu luonnossa sekä terveys ja hyvä olo. Lisäksi monella asiakkaalla tai asukkaalla on omia ihan yksilöllisiä toiveita ja merkityksellisiä asioita. Vanhainkodin ja tehostetun palveluasumisen ryhmäkodeissa työskentelevien kulttuuri- ja virikeohjaajien työpanoksen lisäksi muun henkilökunnan tulisi hyödyntää entistä enemmän gerontologisen hoitotyön ja kulttuurisen työotteen mahdollisuuksia asukkaan arjessa, jotta heidän toiveet ja merkitykselliset asiat tulisivat toteutettua.

LÄHTEET

Alastalo, H., Vainio, S., Vilkkio, A. & Sarivaara, S. 2016. Iäkkäiden ihmisten kokemus hoidosta ja palveluista. Tuloksia. THL. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/asla/tuloksia>. Luettu 29.3.2018.

Asunta, P. & Koskela, T. 2012. Vanhuslähtöinen yhteistyö tehostetussa palveluasumisen ryhmäkodissa. Elämänpuu työvälineenä. Opinnäytetyö. Terveyden edistäminen (yamk). Tampereen ammattikorkeakoulu. [http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40579/Asunta Paula Koskela Tiina.pdf?sequence=2](http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40579/Asunta_Paula_Koskela_Tiina.pdf?sequence=2) Luettu 3.10.2017.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Jyrkämä, J. 2013. Vanheneminen, arkitilanteet ja toimijuus. Teoksessa Gerontologia. Toim. Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. 2013. Duodecim: Helsinki. S. 421–425.

Jyrkämä, J. & Nikander, P. 2013. Vanheneminen, hoiva ja arkietiikka. Teoksessa Gerontologia. Toim. Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. 2013. Duodecim: Helsinki. s. 549–553.

Kaurahalme, S. Palveluvastaava 2017. Elämänpuun suunnittelu. Sähköpostiviesti. Sinikka.kaurahalme@tampere.fi. Luettu 30.6.2017.

Kotihoidon asiakastytyväisyysselvitys 2017. https://www.tampere.fi/material/attachments/uutiskeskus/tampere/k/Q2yk18Rev/kotihoidon_asiakastytyvaisyysselvitys_2017.pdf Luettu 5.10.2017.

Kotihoidon laatukäsikirja. Tampereen hyvinvointipalvelut. 9.10.2012.

Kotihoidon palveluiden myöntämisen kriteerit ikäihmisten palveluissa. Ikäihmisten palvelujen lautakunta 20.2.2013. Päivitetty Ikila 12.2.2014 ja 31.8.2016. <http://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/ikaihmissen-palvelut/kotona-asuvalle/kotihoito.html> Luettu 21.8.2017.

Kotihoito. Tampereen kaupunki. <http://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/ikaihmissen-palvelut/kotona-asuvalle/kotihoito.html> Luettu 22.8.2017.

Laatusuositus. Hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:6.

Luoma, M-L. 2009. Elämänlaatu. Teoksessa Gerontologinen hoitotyö. Toim. Voutilainen, P. & Tiikkainen, P. WSOYpro Oy: Helsinki. s.74–75.

Lyyra, T-M. & Tiikkainen, P. 2009. Terveys ja toimintakyky. Teoksessa Gerontologinen hoitotyö. Toim. Voutilainen, P. & Tiikkainen, P. WSOYpro Oy: Helsinki. s.58–73.

Pirkanmaan alueellinen hyvinvointisuunnitelma. 31.3.2017. <https://www.tays.fi/download/noname/%7B355A540C-37B4-4233-81D7-90FC45985D19%7D/64258> Tulostettu 15.4.2018.

Routsalo, P. 2016. Ikääntyneen yksinäisyyden kokemukseen yhteydessä olevia tekijöitä. Teoksessa Geriatria (online). Toim. XX. Kustannus Oy Duodecim, 2016. Vaatii käyttäjätunnuksen: www.oppiportti.fi/op/tunnus Artikkelin tunnus: ger03804 (038.004). Luettu 14.8.2018.

Räsänen, R. 2011. Ikääntyneiden asiakkaiden elämänlaatu ympärivuorokautisessa hoidossa sekä hoidon ja johtamisen laadun merkitys sille. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Juvenes Print: Tampere. 2011.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkojulkaisu). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto: Tampere. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> Luettu 11.10.2018.

Stolt, M., Koskenniemi, J., Katajisto, J., Hupli, M., Jartti, L., Suhonen, R. & Leino-Kilpi H. Muistihäiriöitä sairastavien iäkkäiden henkilöiden elämänlaatu kotihoidossa ja ympärivuorokautisessa hoidossa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2015: 52 s. 62–77. Luettu 9.10.2017.

Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi. Tampereen kaupunginvaltuusto. 12.9.2016. https://www.tampere.fi/tiedostot/s/04aHM9ZGI/suunnitelma_ikaantyneen_vaeston_tukemiseksi.pdf. Luettu 9.10.2017.

Tampereen kaupungin Hyvinvointikertomus vuosilta 2013–2016. https://www.tampere.fi/tiedostot/h/5ivyz2P1n/Hyvinvointikertomus_2013_2016_internet.pdf Luettu 3.4.2018.

Tampereen kaupunki. Hyvinvoinnin palvelualueen toimintasääntö. 15.12.2017 §117. https://www.tampere.fi/tiedostot/h/rEMAVvZr/Hyvinvoinnin_palvelualueen_toimintasanto.pdf Luettu 13.4.2018.

Tampereen kaupunki. Sosiaali- ja terveystieteiden lautakunta. Palvelu- ja vuosisuunnitelma 2017. https://www.tampere.fi/tiedostot/s/04aHM9ZGI/suunnitelma_ikaantyneen_vaeston_tukemiseksi.pdf Luettu 31.8.2017

Tampere Senior – ikääntyvä yhteiskunta mahdollisuutena. <https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/organisaatio/hyvinvoinnin-palvelu-alue/avo-ja-asumispalvelut/projektit/tampere-senior.html> Luettu 1.6.2018.

Tampereen Voimia. <https://tamperenvoimia.fi/periaattemme/asiakkaan-osallistaminen> Luettu 1.7.2018.

Tarhonen, T. 2013. Gerontologinen osaaminen hoitotyössä. Pro gradu -tutkielma. Hoitotiede. Terveystieteiden tiedekunta. Itä-Suomen yliopisto.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere.

Vanhuksen mieltymykset ja unelmat kulkevat vanhuksen potilaskertomuksen mukana. https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2016/06/21062016_2.html Luettu 30.3.2018

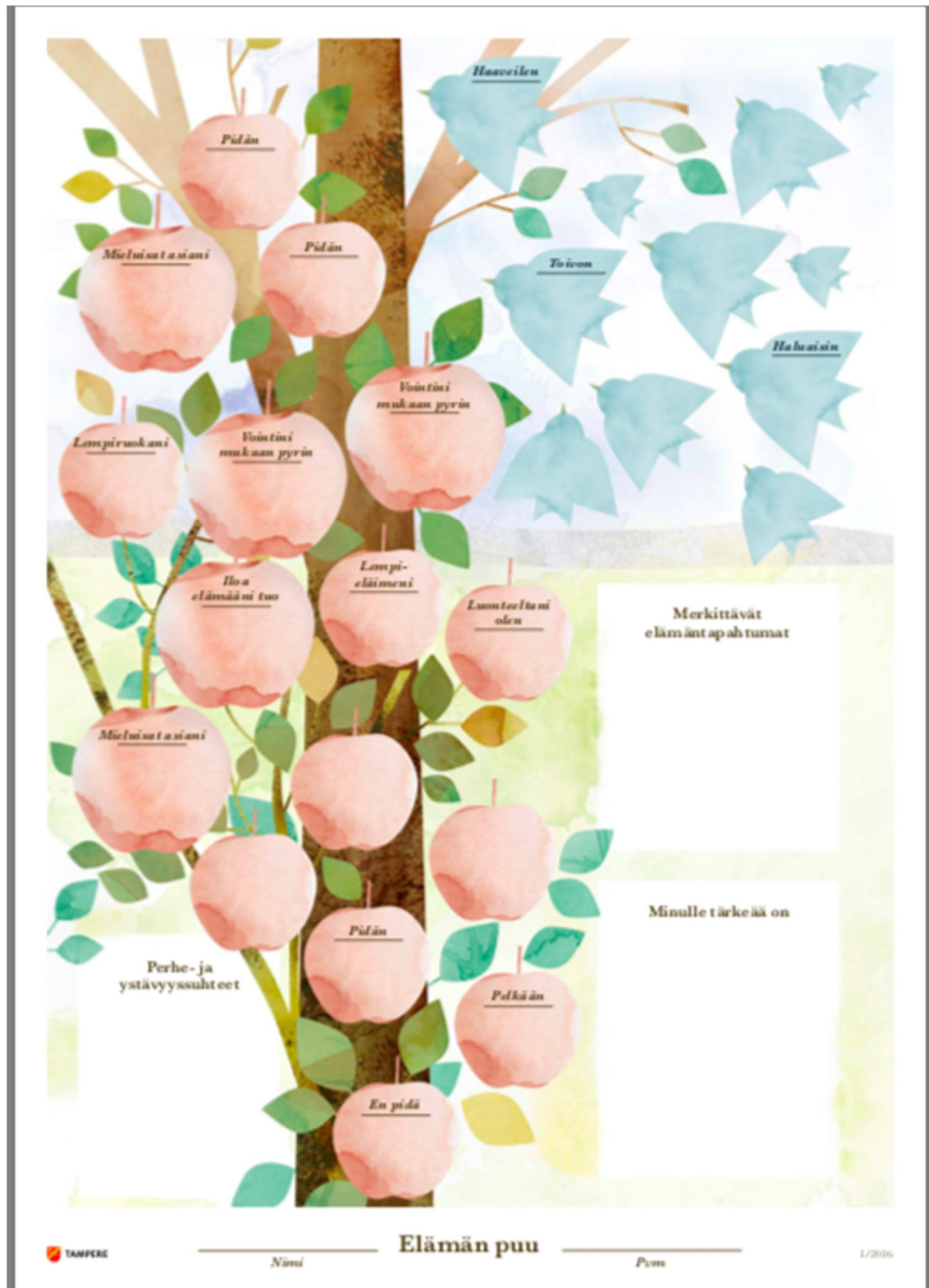
Vanhuspalvelulaki. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveystalousta 980/2012. Luettu 24.8.2017.

Ylilahti M. 2008. Omaelämäkerrallinen toimijuus. Mennyttä ja tulevaa tässä ja nyt. Gerontologia 4/2008. <http://elektra.helsinki.fi/se/g/0784-0039/22/4/omaelama.pdf>
Luettu 9.10.2017.

Ylä-Outinen, T. 2012. Ikäihmisen arki. Kotona asuvien ja palvelutaloon muuttaneiden ikäihmisten kertomuksia jokapäiväisestä elämästä. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta. Kuopio. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0974-9/urn_isbn_978-952-61-0974-9.pdf Luettu 12.8.2018.

LIITTEET

Liite 1. Tampereen kaupungin Elämänpuu

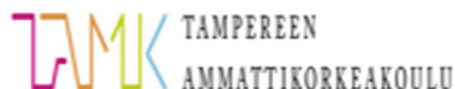
KUVA: Elämänpuu (Tampereen kaupunki)

Liite 2. Asiakkaan täyttämä Elämänpuu

Liite 3. Tutkimustiedote

TUTKIMUSTIEDOTE 12.10.2017

Opiskelen hyvinvointiteknologiaa (yamk) Tampereen ammattikorkeakoulussa. Tarkoitus on opinnäytetyössäni kartoittaa Tampereen kaupungin Kotihoito ja asumispalveluiden keskisen alueen tehostetussa palveluasumisessa ja vanhainkodissa asuvien sekä kotihoiton asiakkaiden Elämänpuuhun kirjaamia itselleen tärkeitä vaiheita ja asioita. Opinnäytetyöni tavoitteena on parantaa Tampereen kaupungin Kotihoito ja asumispalveluiden laatua vastaamaan vielä enemmän asiakkaiden toiveita ja tarpeita saatujen tulosten perusteella.

Opinnäytetyötäni varten tulen osastolle/kotihoitoon kartoittamaan joko valokuvaamalla tai kirjoittamalla Elämänpuuhun kirjoitettuja asioita, jotka analysoin raportointi- ja tilastointi ohjelmaa (MS Power BI) hyödyntäen. Lisäksi haastattelen 5-10 asukasta/asiakasta Elämänpuun kokemuksista. Tiedot tallennetaan nimettöminä eikä kenenkään henkilötietoja talleteta missään vaiheessa. Ainoastaan Elämänpuuhun kirjoitetut asiat talletetaan.

Osallistumisenne tähän opinnäytetyöhön on täysin vapaaehtoista. Voitte kieltäytyä osallistumasta tai keskeyttää osallistumisenne syytä ilmoittamatta, milloin tahansa. Tampereen kaupunki on myöntänyt luvan opinnäytetyölle. Aineisto on ainoastaan opinnäytetyön tekijän käytössä. Opinnäytetyön valmistuttua aineisto hävitetään asianmukaisesti.

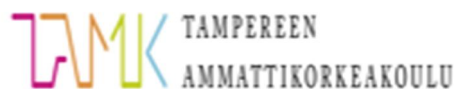
Teiltä pyydetään kirjallinen suostumus opinnäytetyöhön osallistumisesta. Opinnäytetyön tulokset käsitellään luottamuksellisesti ja nimettöminä, eikä opinnäytetyön raportista yksittäistä vastaajaa pysty tunnistamaan. Opinnäytetyö ovat luettavissa elektronisessa Theseus – tietokannassa.

Mikäli Teillä on kysyttävää tai haluatte lisätietoja opinnäytetyöstäni, vastaan mielelläni:

Terhi Koskinen
Tampereen ammattikorkeakoulu

Liite 4. Suostumuslomake

SUOSTUMUSLOMAKE 5.10.2017

Olen tietoinen opinnäytetyöstä, jonka tarkoituksena on kartoittaa Elämänpuuhun kirjoitettuja asioita ja sitä kautta edelleen parantaa kotihoito ja asumispalveluiden laatua vastaamaan asukkaiden/asiakkaiden toiveita. Lisäksi annan suostumukseni keskustella Elämänpuuta koskevista asioista. Minulla on milloin tahansa mahdollisuus keskeyttää tutkimus syytä ilmoittamatta. Suostun luovuttamaan Elämänpuuhun kirjoittamiani vaiheita ja asioita sekä haastatteluun Elämänpuun asioista ja sen käytön kokemuksista opinnäytetyön toteuttamiseksi.

Ymmärrän, että osallistuminen on vapaaehtoista ja minulla on oikeus kieltäytyä siitä, milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Ymmärrän myös, että tiedot käsitellään luottamuksellisesti.

Paikka ja aika

_____. _____. _____.2017

Suostun osallistumaan opinnäytetyöhön:

Tutkittavan ja/tai omaisen allekirjoitus

Nimenselvennys

